

EUSKO JAURLARITZA
GOBIERNO VASCO

LAN ETA ENPLEGU
SAILA
DEPARTAMENTO DE TRABAJO
Y EMPLEO

M O N D R A G O N
IKERKETA KUDEAKETAN
INVESTIGACIÓN EN GESTIÓN
INNOVATION & KNOWLEDGE

EMAKUMEAK ETA KOOPERATIBAK

EMAKUMEAK ETA KOOPERATIBAK

1.- SARRERA

Kooperatiba mugimenduak indar berezia izan du eta dauka EAEko gizartean eta ekonomian eta ezin ukatu daiteke kooperatiba ereduak onura nabarmenak ekarri dizkiola gure lurraldeari: lan duinaren sorrera bultzatu du, aberastasunaren banaketa ekitatiboago bat eman izan da, langileriaren partehartzea bermatu du.

Kooperatiba eredu berdinzaleagoa den momentutik, emakume eta gizonen arteko desberdintasunak gutxitzeko eredu izan daitekeenaren ideia nahiko zabaldua dago gizartean. Kooperatibak emakumeen laneratzeko erraminta egokia izateaz gain, genero berdintasunaren ikuspegitik organizazio interesgarriak dira. Historikoki emakumeek kooperatibetan lan egin eta parte hartu dute hainbat arrazoi direla medio. Adibidez, enplegurako atea zabaltzeko kooperatibek emakumeei eta independentzia ekonomikoa izatea ahalbidetu izan diete hainbat kasutan. Beste kasu batzutan ekonomia informala albo batera uzteko bidea izan dira. Askotan emakumeen ahalduntzea ere ahalbidetu dute, erabakietan parte hartzen utziz eta emakumeen lidergoa sustatuz (Castillo y Panduro-Tenazoa, 2022; Gómez, 2019; Oliveira y Bastidas, 2019; OIT, 2015b).

Kooperatibak alor honetan, Ekonomia Soziala osatzen duten beste erakundeekin antzekotasunak dituzte eta ondorioz, erakunde hauetan emakumeek beste erakundeetan baino partehartze handiagoa dute orokorrean. OCDEren txostenak (2023) hori adierazten du behinpean: Belgikan, Frantzia, Italia, Portugalen eta Espainian ekonomia sozialeko erakundeetan emakumeen partehartzea %60tik gorakoa da. Kooperatiben kasuan, OITk egindako mundu-inkesta baten arabera, kooperatibak beste enpresa pribatu eta publiko batzuk baino paritarioagoak dira, eta horrek nabarmentzen du kooperatibek zeresan positiboa dutela genero-desberdintasunak murrizteko (OIT, 2015a). Are gehiago, Castro et al. (2022) azpimarratzen dute gizarte-ekonomiak orokorrean eta kooperatibek konkretuki, enplegu erresilienteagoa sortzen duela, eta lan-egonkortasunari dagokionez, genero-alde txikiagoa erakusten duela, enplegu duinaren kontzeptura hurbilduz.

Duela urte gutxi arte genero-berdintasuna kooperatiben lan-agendan egon ez den arren, kooperatibek oinarritzat dituzten printzipioek (pertsonek lehentasuna, emaitzak lanaren

arabera banatzea, elkartasuna eta botere publikoekiko independentzia) beti jaso izan dute modu inplizituan gizonen eta emakumeen arteko aukera-berdintasuna erakunde horien kudeaketaren oinarrizko zutabe izan behar dela (Elio, 2011).

Hala ere, nabarmendu behar da, nahiz eta kooperatiben printzipioek eta balioek berdintasuna eta ekitatea sustatzen dituzten, erakunde horiek gizartearen isla direla, eta horrek esan nahi du berdintasunik gabeko gizarte baten parte diren momentutik, hein batean, genero-desorekak ere erreplikatzeko dituztela (Elio, 2011). Horren erakusgarri, esan dezakegu zenbait sektore ekonomikoetako kooperatibetan parte-hartze aktibo txikia dagoela emakumeen artean, bai eta ordezkaritza txikia ere erabakiak hartzetan eta lidergo-roletan (Mutuberría, 2022). Beste kasu batzuetan, agerian geratzen da, halaber, emakumeen trebakuntzan zenbait oztopo daudela eta genero-berdintasunaren arloan etengabekoak diren arrakalak daudela kooperatiba-mugimenduaren barruan (Constantini eta Sebillo, 2022). Genero-desberdintasunen jatorria kultura-arauetan, gizarte-rol eta espektatibetan, faktore ekonomikoetan eta ingurune politikoetan dago; izan ere, horiek guztiek modu negatiboan eragiten diote emakumeek enpresa-erakundeetan duten parte-hartzeari, baita kooperatibetan ere. Eta egoera hori mundu osoan gertatzen da (World Economic Forum, 2022).

Bestalde, kooperatibismoaren alorrean genero-berdintasunerik buruzko ikerketa ez da lehentasunezkoa izan ikertzaileen artean, batez ere, dokumentazio, estatistika, material eta datu gutxi dagoelako eskuragarri hausnarketak eta azterketak egiteko. Errealitate hori ohikoa da herrialde gehienetan, baina bereziki garrantzitsua Espainiaren kasuan. EAEren kasuan, datuen bilketa egokiagoa den arren, eskuragarri dauden datuek ez dute ikerketa sakonik egitea ahalbidetzen. Horrek zaildu egiten du diagnostikoak egitea, eta, beraz, mugatu egiten du sektorearentzako berariazko politiketan ekarpenak egiteko gaitasuna, genero-ikuspegia kontuan hartuta (Marleon et al 2022: Mutuberría, 2022).

Bestalde, oso garrantzitsua iruditzen zaigu genero berdintasuna eta kooperatiba ereduaren artean dagoen erlazioa ikustaraztea, eredu honek lortutako emaitzak, ekonomiako beste organizazioetara zabaldu daitezkeelako. Hori egitean, genero-berdintasun handiagoa sustatu daiteke, eta sektore ekonomiko guztietan emakumeen jabekuntza sustatu.

Horregatik guztiagatik, ikerketan dagoen hutsune horri heltzea funtsezkoa dela uste dugu eta ondorioz, proiektu hau kooperatibak eta generoaren arteko bidegurutzean kokatzen da: euskal kooperatibismoak eta emakumeak daukaten erlazioa aztertzen du, bata besteari egindako ekarpenean sakonduz. Era honetako ikerketei esker, emakumeek kooperatiben

arloan dituzten dinamikak eta erronkak sakonago ulertu ahal izango dira, eta esparru horretan genero-berdintasuna sustatzeko praktika eta politika onenak identifikatu ahal izango dira. Gainera, datu sendoak eta fidagarriak bildu eta aztertuz gero, politika publiko egokiagoak diseinatzeko eta erabaki zuzenagoak hartzeko aukera egongo da.

Proiektu honek zehazki hainbat atal ezberdin ditu: lehengo atalean emakumeak eta kooperatibismoaren arteko erlazioarentzat marko kontzeptual bat ezartze aldera, aurrez egindako ikerlanen azterketa sakon bat egingo da, kooperatibismoak eta ekonomia sozialak ekonomia feministarekin dituen alderdi komunetan sakonduz.

Bigarren atalean, azken hamarkadetan emakumeak kooperatibismoan izan duen partehartzea aztertuko da, eboluzio horren arrazoiketan sakonduz: merkatu laboralaren bilakaerak, legediaren aldaketek eta gizartearen beraren eraldaketak nola eragin ahal izan duten ulertuz. Azterketa hau, ikuspegi historiko batetik egiteaz gain, lan merkatuko ikuspegi batetik, ikuspegi juridiko batetik eta gizarte ikuspegi batetik egingo da.

Hirugarren eta laugarren atalak errekonozimenduari eta ikustaratzeari eskainitako atalak dira. Historikoki eta gaur egunean kooperatiba munduan erreferente izan diren emakumeak identifikatu dira eta horien aportazioari errekonozimendu bat egin nahi izan diogu. Antzeko ariketa bat egin nahi izan dugu kooperatiba erreferenteekin, genero berdintasunaren alde kontribuzio bat egin duten kooperatibak identifikatu eta beraien aportazioa azaleratu.

Bukatzeko, kooperatibek genero berdintasunaren alorrean dituzten erronken azterketa bat egin da, etorkizunera begirada luzatuz.

Proiektu hau, ikerketa lerro baten hasiera bezela ulertzen dugu, hurrengo urteetan garatzen joan daitekeena.

2.- LITERATURAREN ERREBISIOA

2.1 Sarrera

Kooperatiben sorreratik gaur eguneko kooperatiben kontzeptualizazioraino, berdintasun eta elkartasun printzipioek garrantzi handia izan dute kooperatiben balio eta praktiken eraketan. Hala ere, genero-berdintasuna ez da izan kooperatiben egunerokoan ardatz nagusia (Arando, et al., 2023), baina pixkanaka horien agendan sartzen joan da.

Zenbait ikerketek kooperatibismoak eta Ekonomia Sozialak genero-desberdintasunak gutxitzeko duten ahalmena azaleratu dute (Matthaei, 2009; Bottini et al, 2021, Contantini eta Sebilló, 2022; Mutuberría, 2022, Pérez, 2022). Adibidez, OCDEk (2023) azpimarratzen du Ekonomia Sozialak esperientziak eta ikaskuntzak eskaintzen dituela gizonen eta emakumeen arteko soldata-desberdintasunak eta lidergo-desberdintasunak murrizte aldera. OIT erakundeak aldiz (2015) kooperatibek, emakumeak lan-merkatura sartzeko egiten duten lana aitortzen du. Izan ere, Ekonomia Sozialaren eta kooperatiben funtsezko balioak, hala nola elkartasuna, pertsonen kapitalaren gainetik lehentasuna ematea eta gobernantza demokratiko eta parte-hartzailea, bultzatzaile indartsuak izan daitezke diskriminazioari aurre egiteko eta genero-berdintasunaren alde ekiteko. Bereziki, atxikimendu askearen printzipioak murriztu egin beharko lituzke emakumeek tradizioz lan-merkatuan sartzeko izan dituzten oztopoak. Ekonomia Sozialeko erakundeek gobernantza demokratiko eta parte-hartzaileak, berriz, emakumeak ahaldunduz eta erabakiak hartzeko lanpostuetara igotzera bultzatzen du.

Hala ere, emakumeek kooperatiba mugimenduari eta ekonomia sozialari egiten dioten ekarpena ez da aski aztertua izan. Ezta, alderantziko harremana ere, zein den kooperatibek eta ekonomia sozialak emakumei egiten dioten ekarpena eta genero desberdintasunak gutxitzen aurrera egin ahal izateko, funtsezkoa da bi kontzeptu hauen arteko erlazioa hobeto ulertzea (kooperatibetan zein mekanismo dauden erabakiak hartzeko, eta zein eragin duten genero-berdintasunean, laneko parte-hartzeari, lidergoari eta ordainsariari dagokienez).

Gainera, oso garrantzitsua iruditzen zaigu genero berdintasuna eta kooperatiba ereduaren artean dagoen erlazioa ikustaraztea, eredu honek lortutako emaitzak, ekonomiako beste organizazioetara zabaldu daitezkeelako. Hori egitean, genero-berdintasun handiagoa sustatu daiteke, eta sektore ekonomiko guztietan emakumeen jabeakuntza sustatu.

Atal honen helburua kooperatibei buruzko literatura akademikoa genero-ikuspegitik berrikustea da. Horretarako, hurrengo atalean, ekonomia feministaren ekarpena eta planteamendu nagusiak berrikusten dira, eta, ondoren, kooperatibismoarekin elkartzeko guneak aztertzen dira.

2.2 Genero berdintasuna eta kooperatibak: gaur arteko ikerketen berrikuspena

Kooperatibak eta generoari buruzko ikerketa berrikuspenak agerian uzten du eremu horretan azterketa gutxi daudela eginda (Arando et al, 2023; Marcero et al, 2021), batez ere, arlo horretan hausnarketak eta azterlanak egiteko behar diren dokumentazio, estatistika, material eta datu faltagatik. Errealitate hori ohikoa da herrialde askotan, baina bereziki garrantzitsua da Espainiaren kasuan. EAE-ko kasuan egoera zerbait hobea den arren, kalitate oneko datuak ez izateak zaildu egiten du diagnostiko zehatzak egitea, eta, ondorioz, mugatu egiten du kooperatiben eremurako ekarpen garrantzitsuak egiteko gaitasuna. Gainera, ikerketa kualitatiboagoak egiterako orduan ere kooperatibak ez dira ikergai bezala sarri aukeratzen eta ondorioz, literatura espezializatuak ez du horri buruzko ikerketarik. Mundu mailako beste ikerlari batzuk esaten duten bezala (Marleo, 2021; Mutuberria, 2021) oso garrantzitsua da ikerlerro honi tira egitea emakumeek kooperatiben sektorean beraien lekua har dezaten.

Mundu mailan argitaratutako lan berrien artean, emakumeak ESSn duen parte-hartzearen ikuspegia eskaintzen dutenak daude, eta horrek genero-desberdintasunari dagokionez dituen erronkak aipatzen dituzte. Azterlan gutxi batzuen artean, OCDEren txostena (2023) nabarmentzen da. Azterlan horretan, emakumeek ekonomia sozialean duten parte-hartzeari buruzko azterketa xehatua eta nazioarteko ikuspegiduna egiten da. Txosten horrek, hainbat datu-iturri oinarri hartuta: i) ekonomia sozialean emakumeen enplegua aztertzen du, ii) ekonomia sozialak genero-berdintasunerako dituen erronkak aztertzen ditu, eta iii) emakumeen lana eta lidergoa aintzatesteko gomendio politikoak ematen ditu.

Badaude beste lan gutxi batzuk Ekonomia Soziala eta kooperatibismoa ekonomia feministarekin lotzen dutenak (Arando et al, 2023; Baruah, 2023; Guerin et al, 2021; Hillenkamp eta Dos Santos, 2019). Lan horietan azpimarratzen da bai ekonomia sozialak eta bai ekonomia feministak ikuspegi bera dutela: ekonomia- eta gizarte-harremanak berdintasunean, elkartasunean eta justizian oinarritu behar direla. Bi ikuspegi horiek genero-desberdintasunak betikitzen dituzten eta ikuspegi feministatik praktika integratzaileagoak eta arduratsuagoak sustatzen dituzten eredu ekonomiko tradizionalak gainditu nahi dituzte.

Badaude beste lan batzuk emakumeek kooperatibetan eta ekonomia sozialean duten parte hartzea eta lidergoa aztertzen dutenak. Horien artean, nabarmentzekoak dira Castro et al (2020), Costantini eta Sebillio (2022), Hernández et al (2020), Esteban et al (2016) eta Lyon, Humber (2012), Elio (2011). Oro har, agerian jartzen da ezen, nahiz eta banaketa bertikala txikiagoa izan ekonomia sozialeko erakundeetan lan-merkatu orokorrean baino, oraindik ere

ekonomia sozialean emakumeak desabantaila egoeran daudela. Oraindik ere, emakumeek ordezkaritza txikia dute erabakiguneetan eta lidergoan, eta erakunde horiek ez dituzte beti emakumeak ahalduentzeko espazioak eskaintzen. Era berean, lanen feminizazioa ere kooperatibetan eta ekonomia sozialeko organizazioetan errealitate bat da (Parente eta Martinho, 2018), eta ekonomiak orohar duen bereizketa horizontala maiz errepikatu egiten da. Kooperatibetan dagoen genero-soldaten arrakalari buruzko azterketa urriek ere erakusten dute gizarte-ekonomiako erakundeetan soldata-alde hori eragiten duten arrazoiak beste erakundeetako oso antzekoak direla (Arando eta Lekuona, 2021). Ekintzailetasun kooperatiboa genero ikuspegitik ere ikertzen hasita dagoen gai bat da (Bastida et al, 2020, Bastida et al, 2022, Gómez, 2019, Oliveira, 2019). Azkenik, ekonomia soziala eta zainketen ekonomiaren arteko erlazioan aurrera nola egin daitekeen (Tarditti et al, 2021) hausnartzeko lehen ikerketak argitaratu dira.

Ikerketa hauek, gero eta gehiago, ekonomia feministak proposatzen dituzten postualatuak bereganatzen dituzte. Hurrengo atala ekonomia feministaren ekarpen nagusietan dago oinarritua, ondoren eredu kooperatiboa eta ekonomia sozialaren ikuspegiarekin nola txertatzen diren ulertu ahal izateko.

2.3 Ekonomia Feministaren ekarpen nagusiak

Ekonomia feminista etengabe aldatzen ari den azterketa- eta ekintza-eremu bihurtu da. Ekonomia feminista hitza 1990eko hamarkadaren hasieran hasi zen erabiltzen, AEBn International Association for Feminist Economics (IAFFE) sortu zenean. Hala ere, Carrascok adierazten duenez (2006, 29. or.), “1970etik aurrera, indarrean dauden ohituren aurkako kritika metodologiko eta epistemologikoak indarra hartu zuen, eta erantzun gisa elaborazio teoriko eta analisi enpiriko garrantzitsuak agertu ziren”. Bistan da emakumeei buruzko gaiak lehenago egon zirela ekonomia-azterketetan, bereziki lan-ekonomiaren esparruan. Hala ere, hamarkada horretan hasi ziren beste ikuspegi bat eratzen behin eta berriz errepikatzen ziren gaiak jorratzeko orduan, besteak beste, desberdintasuna eta laneko genero-arraila.

Ordutik aurrera, ekonomia feministaren teoriaren aurrerapena funtsezko ekarpenekin gertatu da: Bergman (1981), Waring eta Steinem (1988), Ferber eta Nelson (1993 eta 2020), Strober (1994), Agarwal (1997), Matthaei (2009) eta Barker, Bergeron eta Feiner (2021). Mugimendu feministaren lehen urteetan, bere ikuspegi nagusia, indarrean dagoen munduko sistema kapitalistaren esparruan gizonekiko berdintasuna lortzeko emakumeak gaitu eta ahalduentzea zen. Hala ere, denborak aurrera egin ahala, proposamen eta esperientzia

gehiago sortu ziren, feminismoa indartzen lagundu zutenak, gizartea bere osotasunean berregituratu nahi zuten pertsona-talde desberdinek osatutako mugimendu gisa, justizia ekonomiko, politiko eta sozialaren printzipioetan oinarrituta. Hala, feminismoa gizonekiko berdintasun sozioekonomikoa bilatzen zuen emakume-mugimendu bat baino ez izatetik, gizartearen eraldaketa globalaren aldeko mugimendu bihurtu zen (Baruah, 2023; Mattaei, 2009).

Bergeronen arabera (2023), ekonomia feminista diziplina arteko azterketa-eremu bat da, eta bere helburua teoria ekonomiko nagusiek, batez ere merkatu libreko pentsamendu neoklasikoaren eskolak, bizitza ekonomikoaren gainean egindako deskribapen partzialak zalantzan jartzea da. Egitura ekonomikoetako genero-dimentsioak eta desberdintasunak aztertzen ditu, bai eta azterketa ekonomikoan emakumeen esperientziek eta ikuspegiek duten garrantzia nabarmendu ere. Ohiko premisak onartu beharrean, ekonomia feministak ekonomiaren ulermena zabaltu eta ikuspegi integratzaile eta bidezkoagoak sustatu nahi ditu. Ekonomia Feminista azterketa-eremu zabala da, teoria ekonomikoen genero-esparru alboratuak zalantzan jarri eta mundu bidezkoago eta jasangarriago baterako jakintza sortu nahi duena, aldi berean diziplina arteko ikuspegi zabalagoak emanez” (Bergeron, 2023, 37. or.).

Oro har, esan dezakegu ekonomia feministaren analisiaren ikuspegia, ikuspegi kritiko eta eraldatzaile batetik planteatzen dela, esparru ekonomikoan dauden genero-desberdintasunak gainditu eta pertsona guztientzako sistema bidezkoagoa eta integratzaileagoa eraikitzea bilatuz. Ekonomia feministak jorratutako gaien artean, hauek ditugu: 1) lan-merkatuko genero-desberdintasunak, hala nola soldata-aldea eta segregazio horizontala eta bertikala; 2) ekonomia feministari buruzko hausnarketa, hurbilketa holistikoago batetik abiatuta, generoaren, arrazaren, klasearen, sexu-orientazioaren eta beste kategoria batzuen arteko loturak kontuan hartuta; 3) ordaindu gabeko lanaren aurka ekiteko modua, eta lan-karga hori zuzen onartu eta birbanatuko duten politikak eta sistemak eskatzeko modua; 4) zainketen ekonomia baloratzea eta aintzat hartzea, bizitzaren eta gizartearen sostengurako funtsezko jarduera ekonomiko gisa; 5) ingurumen-desberdintasunak areagotzeak ingurumena gehiago errespetatzen duten eta sozialki bidezkoak diren eredu ekonomikoetarako trantsizioa bilatzea eskatzen du; 6) azkenik, parte-hartze politikoa eta emakumeek maila guztietako erabaki ekonomikoetan parte hartzea.

Ekonomia feministaren helburuak, emakumeek aukera ekonomikoetarako eta jakintzarako duten sarbidea hobetzea, emakumeen parte-hartzea eta erabakiak hartzeko gaitasuna

handitzea, bizitza segurua bermatzea eta haien diru-sarreraren eta bestelako askatasunen kontrola eskaintzea dira (Sen, 1999). Hau da, ekonomia feministak onartzen du emakumeen ahalduak eta haien ongizatea sustatzeak berezko garrantzia duela, emaitza ekonomikoetatik haratago, eta emakumeen gaitasunak eta aukerak zabaltzen ditu, gizarte bidezkoago eta zuzenago baterako oinarri gisa.

Ekonomia feministaren ikerketa-arloan beste ekarpen garrantzitsu bat izan da ekonomia neoklasiko nagusiaren azterketei egindako kritika, desberdintasunaren teoria ekonomiko heterodoxoekin batera. Teoria horiek merkatuarekin zerikusia duten faktoreek sortutako desberdintasunetan soilik oinarritzen dira, laneko diru-sarrerak eta finantza-aktiboek sortutako desberdintasunetan adibidez. Hala ere, faktore horiek garrantzitsuak izan arren, ez dira nahikoak. Ekonomia feministak, bestalde, literatura zabal bat garatu du, etxean eta familian gertatzen diren desberdintasunak dokumentatzen dituen. Gai horiek teoria nagusietatik kanpo daude. Ekonomia feministaren literaturan, nabarmentzekoak dira eskubideak, ahotsa, lana, baliabideak eta denbora librearen etxeetan modu desberdinean banatzeko moduak, bai eta emakume askok testuinguru patriarkalean izaten duten autonomia eza ere (Folbre, 2020). Ekonomia feministak onartzen du etxebizitzaren arloa eta familia-dinamikak funtsezkoak direla genero-desberdintasunak ulertzeko, eta ikuspegi zabalagoa eta osoagoa eskaintzen du, merkatuaren ikuspegi eksklusiboa gaindituz. Beste teoriak arreta jartzen ez dieten desberdintasun ikusezin horiei arreta jartzean, ekonomia feministak harreman ekonomiko eta sozialen azterketa osoagoa sustatzen du, eta politika ekonomiko eta sozialen formulazioan generoa kontuan hartzeak duen garrantzia nabarmentzen du. Ikuspegi zabal horrek desberdintasunen ulermen handiagoa sortzen du eta pertsona guztientzako sistema bidezkoago eta integratzaileago baterantz aurrera egiten laguntzen du.

Azkenik, ekonomia feministaren beste ekarpen nagusia, etxeko lan ez-ordainduak eta zainketako lanak gizartearen ongizateari egindako kontribuzioa azaleraztea izan da. Ekonomia feministak onartzen du zainketen ekonomiak oinarritzko eta ordezkatzina den protagonismoa daukala gizartearen funtzionamenduan eta lan-indarraren erreproduktzioan. Hirurogeita hamarreko hamarkadatik aurrera, bada literatura zabal bat, gizarte-erreproduktzioari eta horrek kapitalismoarekin eta zainketa-lanarekin duen erlazioari buruzkoa (Verschuur, Guber eta Hillenkamp, 2021). Denboran zehar, gizarte-erreproduktzioari buruzko ulermenak eboluzionatu egin du; hasieran,, genero-zapalkuntza, etxeko lanak eta lan-indarraren ugalketa aztertzen bazituzten ere (Bergeron, 2023), gaur egun, erreproduktzio sozialaren kontzeptua zabaltzen da, jarduerak guztiak barne hartzen dituen azterketa zabalagoa bat proposatzeko. Horrek esan nahi du

bizitzaren erreprodukzioa ez dela etxeko eta zaintzako lanera mugatzen, baizik eta bizitzaren alderdi guztiei eusten laguntzen duten jarduera-multzo zabalagoa kontutan hartu behar dela. Horrekin guztiarekin, esan dezakegu ekonomia feministak eraldaketa ekonomiko, sozial, politiko, ingurumeneko eta kulturalako prozesuak bultzatzearen garrantzia azpimarratzen duela, pertsonetan oinarritutako eredu bat eraikitzeko, bizitzaren iraunkortasuna helburu nagusi izanik.

2.4 Kooperatibismoa eta ekonomia feminista topagune

Kooperatiba bat pertsonen elkarte autonomo bat da, beraien behar eta asmo ekonomiko, sozial zein kulturalak asetzea helburutzat duena. Kooperatiben aniztasunaren barruan, lan elkartuko kooperatibak bere bazkideei lana ematea helburu duten kooperatibak dira, horretarako hirugarrenentzat produktu eta zerbitzuak eskainiz.

CICOPArek arabera (2015) lan elkartuko kooperatibek lanpostu jasagarriak sortuz eta mantenduz aberastasuna sortzea dute helburu, eta, bazkide langileen bizi-kalitatea hobetuz, lanaren duintasuna bermatuz, langileen autogestio demokratikoa ahalbidetuz eta garapen komunitarioa eta tokikoa bultzatuz .

Kooperatiben oinarrizko printzipioen artean daude: borondatezko atxikimendu irekia, kudeaketa demokratikoa, lankidetzeta eta komunitatearekiko interesa. Printzipio horien artean genero-berdintasuna berariaz aipatzen ez bada ere, ekitatea, berdintasuna, bereizkeriarik eza, pertsonen eta planetaren zainketa bezalako balioak kooperatiben balio nagusiak dira eta ekonomia feministaren postulatuarekin bat egiten dute argi eta garbi.

Horregatik, zenbait azterlanen arabera, funtsezkotzat jotzen da kooperatibek eta ekonomia sozialak genero-desberdintasunak maila desberdinetan aldatzen lagun dezakeela onartzea, ekonomia feministarekin elkarriketa ezarriz (Matthaei, 2009; Contantini eta Sebilló, 2022; Mutuberría, 2022; Pérez, 2022), biek uste baitute aldaketa sakonak sustatu behar direla ekonomiaren, gizartearen, politikaren eta kulturaren arloan.

Kooperatibak garatzen hasi zirenetik erakunde horiek jarduera-testuinguru bat eskaini dute, genero-berdintasuna eta emakumeen jabetasuna lantzeko, eta zeregin garrantzitsua izan dute antolaketa-balioen eta -jardunbideen eraketan. OITk (2015b) onartzen du kooperatibek, asko laguntzen dutela (a) emakumeen laneratzean, (b) emakumeek antolakuntzaren

esparruan duten potentziala gauzatzen, eta (c) gizonen eta emakumeen arteko desberdintasunak murrizten, lan-eremuan hain nabarmenak baitira.

Lan duinak sortzea eta mantentzea Ekonomia Sozialeko erakundeen eta kooperatiben (OIT, 2022) oinarritzko zutabeetako bat da. Alderdi horrek emakumeak lanean hastea eta lan-baldintzak hobetzea ekarri du. Kasu batzuetan, Ekonomia Sozialari esker, emakumeen pobrezia arindu ahal izan da lan duinak sortzea ahalbidetu delako; beste batzuetan, berriz, emakumeak ekonomia informaletik irtetea ahalbidetu dute (OIT, 2015b), eta, azkenik, inoren konturako langileak izatetik, erakunde kolektiboek, hala nola kooperatibek, eskaini ohi dituzten egonkortasunaz eta lan-baldintza hobeez baliatu ahal izatera pasatu dira beste zenbait emakume (OIT, 2015b).

Are gehiago, OTIren arabera (2023), Ekonomia Sozialeko erakundeek (tartean kooperatibek) "lan-baldintza malguak eta, sarritan, hobeak eskaintzen dituzte. Lan-modalitate horiek oreka hobe bultzatzen dezakete langile guztien lan-bizitzaren eta bizitza pertsonalaren artean", genero-rol tradizionalak zalantzan jarriz eta, beraz, emakumeen laneratze prozesuak erraztuz. Esperientzia batzuek haurrak zaintzeko zerbitzuak eta etxeko erantzukizunak bateratzen laguntzen duten beste zerbitzu batzuk ere eskaintzera iritsi dira, emakumeak lan-merkatuan sar daitezen (Constantini eta Sebilló, 2022).

Bestalde, gogoratu behar da, Ekonomia Sozialeko erakundeen izaera kontraziklikoak, kooperatiben kasuan bezala, funtsezko zeregina duela krisialdietan emakumeen enplegua sortu eta mantentzeko (Elio, 2011). Alderdi hori garrantzitsua da, kontuan hartuta emakumeen enplegua sentsibleagoa izan ohi dela krisi ekonomikoekiko (Monzón et al., 2021).

Ekonomia Sozialeko erakundeek ere laguntzen dute emakumeek antolakuntzaren esparruan duten potentziala ikusarazten (OIT, 2015b). Entitate hauen gobernantza demokratiko eta parte-hartzaileak testuinguru egoki bat eskaintzen du emakumeak ahalbidetzeko, eta emakumeek beren ikuspegia eman, entzun eta erakundearen erabakietan parte har dezaten.. Are gehiago, antolamendu demokratikoak aukera gehiago ematen ditu emakumeak erabakiak hartzeko postuetara igo daitezen.

Azterlan batzuen arabera, kooperatibak emakumeentzako erakunde egokienak dira, garapen profesionala eta pertsonala sustatzen duten lan-egiturak eskaintzen baitituzte (Elio, 2006,

2011). Bestalde, emakumeen ekintza- eta ahalduz-ahalmena hobetzen lagun dezakeen eredu bat eskaini dezakete kooperatibek (Gomez, 2019) izan ere, emakumeek leku nagusi bat har dezakete kooperatibetan. Kooperatiba-izaera juridikoaren pean ekiteko eta/edo eratzeko orduan, badirudi kooperatibak bereziki doituta daudela emakumeen behar eta itxaropenetara, bai haien printzipioengatik eta baita beraien lan-antolamendu ereduagatik ere. Horregatik berdintasun errealerako tresna gisa har daitezke (Bastida, Oliveira eta Cancelo, 2020).

Kooperatibetan erabakiak hartzeko dauden mekanismoak eta horiek genero-berdintasunean duten eragina hobeto ulertzea oso interesagarria izango litzateke, lan-partaidetzari, lidergoari eta ordainsariari dagokienez. Izan ere, mekanismo horiek ondo ulertzeak kooperatibetan ematen diren esperientziak ekonomia osora estrapolatzeko aukera paregabea izan baitaiteke.

Azkenik, kooperatibak beren printzipio eta balioetan oinarrituz berdintasuna sustatzeko eta desberdintasunak murrizteko lan egiten duten erakundeak dira. Hain zuzen, OTI erakundeak (2023) baieztatzen duen bezala, kooperatibek esperientzia eta ikaskuntza interesgarriak eskaintzen dituzte gizonen eta emakumeen arteko soldata-desberdintasunak eta lidergo-desberdintasunak murrizteari dagokionez. Izan ere, kooperatiben funtsezko printzipio eta balioak, hala nola elkartasuna, pertsonen kapitalari lehentasuna ematea eta gobernantza demokratiko eta parte-hartzailea, sustatzaile indartsuak izan daitezke diskriminazioaren aurka ekiteko eta genero-berdintasuna lortzeko.

Izan ere, nahiz eta estatistikak urriak diren, hurrengo ataletan erakutsiko den bezala, badaude datu batzuk kooperatibak beste erakunde batzuk baino berdinzaleagoak direla erakusten dutenak, nahiz eta ezin dugun inondik ere esan berdintasuna errealitate bat denik kooperatibetan, besteak beste, hainbat ikerketek erakusten duten bezala, kooperatiben sektorean ere bereizketa horizonta (Elio, 2011; Miranda et al., 2021; Góm,2021; Estatuko 2021; OCDE,2023) zein bertikala ematen dela (Elio, 2011, Gomez, 2021).

Laburbilduz, eta dauden desberdintasunak gorabehera, kooperatibismo eta Ekonomia Sozialaren eta ekonomia feministaren arteko funtsezko topaguneak identifikatu ditzakegu. Biek bat egiten dute ekonomia bidezkoago eta iraunkorrago baten bilaketan, non genero-desberdintasunei aurre egin eta emakumeen jabetasuna ekonomikoa sustatzen den.

Bi ikuspegiak elkarren osagarri dira, eta biek lagun dezakete ekonomia integratzaileagoa eta pertsona guztien ongizatean oinarritutakoa eraikitzen.

Elkargune horiek honako alderdi hauetan zehazten dira:

1.- Bai kooperatibek eta bai ekonomia feministak ekitatearekiko eta genero-justiziarekiko kezka bera dute. Bi ikuspegiak arlo ekonomikoan emakumeei eragiten dieten egiturazko desberdintasunak onartu eta gainditu nahi dituzte, enplegu duina lortzeko aukera, bereizketa horizontal eta bertikala eta soldata-aldea barne.

2.- Kooperatibismoak eta ekonomia feministak baloratu eta agerian uzten dute ordaindu gabeko lana, hala nola etxeko lana eta zaintzakoa.. Hau da, aitortzen dute zainketak funtsezkoak direla ekonomiaren eta lurraldeen funtzionamendurako, eta haien bidezko birbanaketaren eta haien balioa onartzearen alde egiten dute. Hirugarrenik, kooperatibismoak zein Ekonomia Sozialak eta ekonomia feministak emakumeen autonomia ekonomikoa sustatzen dute. Ekonomia Sozialak ekonomia-antolakuntzako egiturak eta moduak eskaintzen ditu, emakumeei beren bizitza eta baliabideen gaineko kontrol handiagoa izateko. Bestalde, ekonomia feministak emakumeen autonomia ekonomikoa mugatzen duten egitura patriarkalak aldatu nahi ditu, eta haien ahalduntze ekonomikoa sustatzen duten politiken eta jardunbideen alde egiten du.

4.- Kooperatibismoak eta ekonomia feministak ekonomia-egiturak demokratizatzea eta erabaki ekonomikoa hartzeko emakumeen parte-hartze aktiboa sustatzea dute helburu. Horretarako, kooperatiben bereizgarri diren gobernantza demokratikoko ereduak, parte-hartze inklusiboa eta alternatiba ekonomiko bidezkoagoak eta jasangarriagoak bilatzen dira.

5.- Eredu kooperatiboa eta ekonomia feminista bat datoz iraunkortasunarekin, ingurumenaren babesarekin eta bizitzari eustearekin. Bi ikuspegiak giza ongizatearen eta natur ingurunea zaintzearen arteko erlazioa onartzen dute, eta ekoizpen eta kontsumo modu iraunkorrakoak eta ingurumena eta gizartea gehiago errespetatzen dituztenak bilatzen dituzte.

Hau horrela dela jakinda, hainbat kooperatibek ekonomia berdinzaleago eta feministago baterantz aurrera egiteko ekimenak jarri dituzte abian. Alde horretatik, REAS erakundeak egindako txostenak (2022) hainbat jardunbide egoki bildu eta sailkatzen ditu, honako helburu

hauetarako programei dagozkienak: 1) bateragarritasuna eta erantzunkidetasuna hobetzeko, zainketen gizarte-antolaketan laguntzeko, bizitzaren iraunkortasunarekin bat datozen praktikak eginez; 2) erakunde bizigarriak sustatzea, zainketa-lanak agerian jartzen dituztenak eta prozesuei eta harremanei arreta jartzen dietenak (bilerak egiteko modua, komunikatzeko moduak). 3) antolakuntza-aldaketako prozesuak eragitea, antolakuntza-kultura analisiaren eta hausnarketaren erdigunean jartzeko, eta egiteko eta pentsatzeko dauden moduak aldatzeko; 4) erabaki-espazio eta -organoetan berdintasuna sustatzea, parte hartzeko eta informazioa eskuratzeko asimetriak saihesteko, edo ezkutuko lidergoak sortzea; 5) komunikazio inklusiborantz aurrera egitea, ikuspegi feminista barneratuko duena, eta joerak eta estereotipoak saihestuko dituen erakundeetan.

Praktika horien guztien bidez, emakumeen eta gizonen arteko berdintasuna sustatu nahi da kooperatibetan ekonomia feministak proposatutako postulatuak erantzunez. Gainera kooperatibak palanka izan daitezke esparru ekonomikoan dauden genero-desberdintasunak gainditzeko eta pertsona guztientzako sistema bidezkoagoa eta integratzaileagoa eraikitzeko.

3.- EMAKUMEEN PARTEHARTZEA EUSKAL KOOPERATIBISMOAN: AUKERA ETA OZTOPO EKONOMIKO, JURIDIKO ETA SOZIALAK

3.1 Sarrera

Atal honen helburua emakumeek euskal kooperatiba-mugimenduari egiten dioten ekarpena ikusaraztea, eta, era berean, kooperatibismoak Euskal Herriko emakumeen garapen profesionalean eta pertsonalean izan duen ekarpena azaltzea da.

Horretarako, lan honek lau ikuspuntu ezberdinetatik lantzen du emakumeak eta kooperatiben arteko erlazioa: historikoa, ekonomikoa, juridikoa eta soziala. Izan ere, gaur eguneko egoerara iritsi gara, aurreko hamarkadetako errealitatek abiatuta eta urteen joan etorrian lan merkatuan, legedian eta gizartean eman diren aldaketetara moldatzearen ondorioz.

Beraz, deskribapen historiko batetatik abiatuz, lan merkatuaren azterketa orokor bat egin dugu, non kooperatiben errealitatea aztertzen den Eusko Jaurlaritzak dituen datuetatik

abiatuta. Aldi berean, legedi aldaketen eta gizartearen eboluzioaren azterketa bat egin dugu, gaur egunean emakumeak kooperatibetan duen egoera hobeto ulertze aldaera. Bukatzeko ondorio nagusiak aipatzen dira.

3.2 Emakumeak euskal kooperatiba mugimenduan: azterketa historiko bat

Lankidetzarako jarrerak eta esperientziak gizakiaren jatorrira iristen diren arren, kooperatibismo modernoaz hitz egiten denean, gaur egun kooperatibismo gisa ezagutzen denaren hasiera, XVIII. mendearen amaierako Europako langile-klasearen egoera ekonomiko, sozial eta laboralean kokatzen da, industria-iraultza bete-betean.

1844. urtean “Rochdaleko aitzindariak” izeneko kooperatiba sortu zen, kooperatibismo modernoaren abiapuntua. Kooperatiba hau, kontsumo kooperatiba bat zen Manchesterretik gertu dagoen Rochdale herrian sortua. Lehen kooperatiba izan ez zen arren, bere esperientziaren iraupenean eta, batez ere, estatutu batzuk idatzi eta sistematizatzean datza haren garrantzia. Estatutu horiek, gero, Nazioarteko Aliantza Kooperatiboaren kooperatiba-printzipio unibertsalen oinarri izan ziren.

Emakumeen parte-hartzea ezin da gizonen parte-hartzearekin parekatu, baina emakumeak beti egon dira kooperatiba-mugimenduan. Rochdaleren lehen 28 aitzindarien artean emakume bat ere izan omen zen (Gómezek, 1998) : Ann Tweedale. Uste da Tweedalek boto eta partaidetza eskubide berberak izan zituela irabazietan, munduko herrialde batek sufragio unibertsala onartu baino 50 urte lehenago (Zeelanda Berria, 1893). Era berean, garai hartako zenbait idazkitan (Kaplan de Drimer, 1992) beste mota bateko kooperatibetan parte hartzen zuten emakume batzuk agertzen dira, eta badakigu garai hartako zenbait idatziren arabera emakumeek ez zutela kide izateko debekurik.

Hala ere, parte-hartze hori ez dago guztiz argi. XIX. mendean, emakume askok lantegietan lan egiten zuten, baina, batez ere, eurak ziren familiaren kontsumoaz arduratzen zirenak. Gainera, gizon askok ez zituzten emakumeak Rochdale kooperatibako kide gisa ikusten, bertako erabiltzaile gisa baizik. Blaszk-en ustez (2000), ordea, emakumeek zeregin garrantzitsua izan zuten kooperatibismoaren jatorrian. Hain zuzen, emakume kooperatibistek, batez ere britainiarrek, zeregin garrantzitsua izan zuten 1895ean Nazioarteko Aliantza Kooperatiboa sortzeko lehen urratsetan (Gómez, 1998), nahiz eta gizonek, beraiek markatu zituzten beti emakumeen parte-hartzearen mugak (Blaszak, 2000).

Espainiako kooperatiba-mugimendua, berriz, berandu agertu zen Europako beste herrialdeekin konparatuz gero. Mugimendu anitza izan zen, oinarrian zituen ideologiei eta antolatzeke eta jarduteko moduari dagokienez (Arrieta, Barandiaran, Mujika eta Rodríguez, 1998).

Euskal Herriaren kasuan, hiru ideologiak bultzatu zuten kooperatiben mugimenduaren sorrera: kooperatibismo katolikoa, kooperatibismo nazionalista eta kooperatibismo sozialista. Hori dela eta, Arrieta et al.-ek (1998: 273) honela deskribatzen dute euskal kooperatiba mugimendua: “berantiarra, dinamikoa, erabilera anitzekoa eta poliedrikoa”. Lehenengo kooperatibak kontsumo kooperatibak, etxebizitza kooperatibak (etxe merkeak deiturikoak, eta batez ere Bizkaian sortuak), nekazaritza kooperatibak eta industria kooperatibak izan ziren, horien artean Eibarko Alfa enpresa.

Espainiako kooperatiben lehen legea 1931ko uztailean aldarrikatu zen, Espainiako II. Errepublikan (1931-1936). Mugimendu kooperatibo handia duten herrialdeen aurrerapen ekonomikoa jasotzen du legeak bere hitzaurrean. Aurrerapen horren aurrean, “Espainiako kooperatiba-mugimenduaren atzerapena eta txikitasuna” aipatzen da eta ondorioz, Gobernuak lege horren bidez marko bat eman nahi zuen, kooperatibistak beraiek izan zitezkeen kooperatiba-eredua garatuko zutenak.

II. Errepublikak emakumeak liberalizatzeko prozesua ireki zuen, duintasun sentimenduak, kontzientzia hartzea eta bizitza sozial eta ekonomikoan parte hartzea piztuz. Joera horri jarraituz, Kooperatiben Legeak askatasuna ematen zien emakume ezkonduiei kooperatiba batean lan egiteko, beraiek hala erabakita.

Aipatzekoa da emakume kooperatibista bat: Regina Lamo Jiménez (1870-1947), XX. mendearen hasieran kooperatibismoaren alde lan egin zuena. 1920an sortu zuen lehen langile-bankua, Valentziako Banco de Crédito Popular y Cooperativo-a. Kooperatibismoari buruzko hitzaldiak eman zituen eta Cooperativa Obrera argitaletxea sortu zuen bere lagun Rosario Acuña-ren lana ezagutarazteko. Laizismoaren eta emakumearen eskubideen alde lan egiteagatik ezaguna zen, eta 1911n erbesteratu behar izan zuen (Villa, 2007).

Espainiako gerra zibilaren ondoren (1936-1939), legeria frankistak emakumeak lan ordainduan sartzeko aukera debekatu zuen, bai kooperatibetan, bai bestelako enpreetan.

Izan ere, 1938ko Lan Foruarekin, lanean gizonen eta emakumeen eskubideen berdintasuna indargabetu zen.

Francoren diktadurak kooperatiben legea indargabetzeaz gain, kooperatiben ondasunen konfiskazioa, kooperatibisten eta haien ordezkarien errepresioa eta erbesteratzea, kooperatiba-erakundeen likidazioa... ekarri zituen. Kooperatiba-kolektiboaren zati batek erresistentzia klandestinoan iraun behar izan zuen. 1978an demokrazia iritsi zenean, Espainiako kooperatibismoa berrantolatu ahal izan zen kooperatiben lehen legeak bultzatutako printzipioei eta balioei jarraituz, eta Nazioarteko Aliantza Kooperatiboan berriz parte hartu zuen. Ondorioz, egungo legeria kooperatiboa garatuz joan zen, bai estatu mailan baita erkidego mailan ere (COCETA, 2006).

Testuinguru historiko horretan, garrantzitsua da Mondragoneko kooperatiba-mugimendua bereziki aipatzea; izan ere, 60ko hamarkadatik aurrera, une historiko zail eta eztabaidagarrian bidea irekitzen jakin zuen, uneko legeriak ematen zituen aukeretara egokituz.

Mondragon inguruko kooperatibak hirurogeiko hamarkadaren amaieran eta 1970eko hamarkadaren hasieran izan zuten hedatzeak, besteak beste, lan-eskaera bizkorra sortu zuen, eta tokiko gizonezkoen eskulan osoak xurgatu ondoren, emakumeak industrian sartzeari ahalbidetu zuen, batez ere gazte eta ezkongabeak (Gutierrez, 1978). 60ko hamarkadaren hasieran, industria-kooperatibek emakumei lana eman zieten aldietan, gutxi baloratutako eta gaizki ordaindutako lanpostuetan aritu ziren.

Kooperatiben lehen urteetan, emakumearen indize estrukturala 0,20 txikiagoa zen emakume izateagatik. 1964 edo 1965 aldera soldadak berdintzea lortu zen (Etxeberria, 1995). Gainera, lege frankisten arabera, emakumea bazkide izateari uzten zion ezkontzen baldin bazen. Era berean, 3 txandatan lan egiten zuten sekzioak utzi nahi ez zituztenez, dokumentu batzuk sinatu behar izaten zituzten, emakume izateagatik, legearen aurrean edozein arazoren aurrean emakumeak eurak zutela ardura osoa esaten zutenak.

1973 arte, emakume kooperatibistek lana utzi behar izan zuten ezkondu zirenean. Horregatik, oso gutxik lortu zuten profesionalki garatzea. Eta hori egin zutenak, gehienak ezkongabeak ziren. Horregatik, garai hartan emakumeek kooperatibetan egindako ibilbide profesionala orokorrean nahiko laburra izan zen.

Era berean, emakumeak lan ordainduan sartzera, euren trebeziei eta emakumeen familia-ardurei egokitutako lanak bilatu ziren (Auzo Lagunen kasuan, etxearekin lotutako lanak, eta Eika eta Orkliren kasuan, eskuzko ekoizpeneko lanak).

Oso datu gutxi daude 60ko hamarkadako kooperatibetan emakumeek izan zuten parte-hartzeari buruz. Izan ere, garai hartako datu gehienak ez daude sexuaren arabera bereizita. Kopuru adierazgarri gisa Ulgorren datuak jaso dira: 1969an enpresan lanean ari ziren 2.559 langileetatik 517 emakumeak ziren. Hau da, langile guztien %20,2-a (Molina, 2006).

1960ko hamarkadaren erdialdean, Arizmendiarieta emakumeak lan-merkatuan sartzearen alde lanean hasi zen, eta ideia horri jarraituz 1968an Auzo Lagun eratu zen, ezkonduetako emakumeei lanaldi partzialeko lana emateko kooperatiba.

Kontestu hartan, Arizmendiarietak erraztaile papera hartu zuen eta emakumeekin bilerak antolatu zituen emakume ezkonduen lanari alternatibak bilatzeko. Hasieran, gutxi izan ziren deialdiari erantzun zioten emakumeak, eta, gainera, asko kritikatu zituzten (Gutierrez, 1978). Hala ere, talde sustatzailea antzeko kezkak zituzten emakumeek osatzen zuten, eta emakume ezkonduentzako enpresa bat sortzeko ideiak aurrera jarraitu zuen, 1968an Auzo Lagun sortu zutelarik. Auzo Lagunen ideia emakumeek beren etxeetan bakarka egin behar zituzten lanak kooperatiba batean biltzea zen. Auzo Lagun autogestionatutako eta autofinantzatutako enpresa litzateke.

Auzo Lagunek, lehen urteetan, egunean 4,5 orduz lan egiten zuten emakume ezkonduen ematen zien lana. Auzo Lagunen lehendabiziko lana jangela bat irekitzea izan zen eta Arizmendiarietak parrokoaren etxean bulego bat alokairuan eskeiniz lagundu zien. Laster kontratu bat lortu zuten kooperatiba bati janaria prestatu eta emateko. Auzo Lagun negozio berrietan sartu zen eta 70eko hamarkadaren erdialdean lau arlo zituen: jantokia, garbategia, aldi baterako langileak eta mihiztadura mekanikoa. Garbategia ixtean, enpresa, bulego eta etxeetarako garbiketa zerbitzuetara dedikatu ziren.

80ko hamarkadaren amaieran, batez beste 47 urteko 317 emakume zeuden. Gizon bakarra zuzendaria zen (Hacker, 1989).

Gutierrez-en arabera (1978), emakumeek erakutsi zuten autogestioaren ereduari gaitasun egokia zutela etekinak sortzeko, errentak berdintasunez banatzeko eta diru-sarrerak handitzen jarraitzeko, bai eta hedapenerako eta hazkunderako kapitala metatzeko ere. Hala ere, familiako erantzukizunak bakarrik emakumeen lana zirenez, absentismoa Auzo Lagunen arazo handienetako bat zen (Hacker, 1989). Auzo Lagunek etxetik kanpo lan egin

nahi zuten emakumeen kritikak jaso zituen. Beste kritika-iturri bat enpresaren ideia bera izan zen. Emakume-sektore batek uste zuen Auzo Lagunek berriro uzten zituela emakumeen esku etxeko arazoak, hala nola seme-alaben zaintza, garbiketa eta jantokia, gizonak eta gizartea tartean sartu gabe.

Beste kooperatiba batzuk emakumeei lana emateko sortu ez ziren arren, beren jarduerarengatik (ustezko “emakume-trebetasun” batzuekin zerikusia zuena) lanpostuak sortu zituzten emakumeentzat. Adibiderik onena Fagor Electrónica, S. Coop. da. Izan ere, emakumeak lanean hasi ziren lehen kooperatibetako bat izan zen, eta langile asko izatera iritsi ziren, asko emakumeak. Hori, batez ere, kooperatibako lan-motari zor zitzaion, oso osagai txikiak erabili behar baitziren eta uste baitzen emakumeak hobeto prestatuta zeudela horretarako.

80ko hamarkadaren amaieran, 580 langiletik %70 emakumeak ziren. Emakumeen % 96k 1,5etik beherako indizea zuen; oso portzentaje handia, maila bereko soldata jasotzen zuten gizonen % 20ekin alderatuta.

Emakumeak kooperatiben lan-munduan sartzearen alde lan egin zuen funtsezko beste kooperatiba bat Eroski da. Euskadiko Kutzak 1960ko hamarkadaren amaieran inguruko kontsumo kooperatiben egoera hobetzeko beharra zegoela planteatu zuen. Helburua eskualdeko kontsumo-kooperatiba denak bertan lan egingo zuen kontsumo-kooperatiba batean biltzea zen. Planteamendu horretatik sortu zen Comerco 1969. urtean (Euskadiko Kutxa, 1986), eta Eroski izena eman zioten 1970ean (Roussell eta Albóniga, 1994).

Kontsumo-kooperatiba berria 10 kontsumo-kooperatiba elkartuta sortu zen. Bertan, bazkide langileek eta kontsumitzaileek parte hartzen zuten, eta kontsumo-kooperatiben eredu berri bat osatzen hasi ziren (Roussell eta Albóniga, 1994). Kooperatiba berriaren helburua produktuak preziorik onenean saldu eta erostea zen, kalitatea bermatuz.

Eroskiren historiak eta arrakastak berretsi egiten dituzte, Euskadiko Kutzaren arabera (1986: 484), hiru dimentsio biltzen dituen enpresa baten arrakasta-aukerak: kontsumitzaileen kooperatiba, elkarlaneko kooperatiba eta banaketa-enpresa bat, enpresa-oinarrien gainean antolatua eta sektore horretan jarduteko behar den dimentsioarekin. Horrek esan nahi du oreka bilatu behar dela bi bazkide motaren artean: kontsumitzaileak eta langileak.

Nahiz eta Eroski ez zen sortu emakumeei lana emateko, kontsumo-kooperatibak emakume-enpresak izan dira historikoki. Bai kontsumoaren ikuspuntutik, bai plantillaren ikuspuntutik, banaketaren jarduera, batez ere, emakumezkoa da. Hala ere, ez dago Eroskiren sorreran emakumeek izan duten partaidetzari buruzko daturik. 1994. urtetik

aurrera lortu dira lehen datuak, eta argi ikusten da banaketa sektorea gehienbat emakumeena dela.

Mondragon kooperatiba-mugimendua Euskadiko beste eskualde batzuetara hedatzeak ere ekarri zuen emakumeentzako lana sortzeko sortutako industria-kooperatiba berriak sortzea: Eikaren adibideak dira Lea Artibain (Bizkaia) eta Orklin (Gipuzkoa), biak ere 70eko hamarkadan sortuak.

70eko hamarkadako emakumeen lana kooperatiben estatutu sozialen aldaketak markatzen du, emakumeek ezkondu ondoren lanean jarraitzeko debekua kentzen baitzuen. Aldaketa horrek eta emakumeen rolen aldaketa motelak eraginda, emakumeak kooperatiba guztietan sartzen joan ziren eta lanpostu gehiago sortu ziren.

80ko hamarkadaren erdialdean, Hacker-ek (1987: 359) adierazi zuen emakumeak soldata eta maila hierarkiko apalenerako postuetan biltzen zirela, eta, beraz, kooperatiba gehienak sortu zirenetik egoera ez zela asko aldatu. Hala ere, adierazi zuen emakumeek aukera handiagoa zutela lanpostu bat lortzeko eta kooperatibetan diru gehiago irabazteko enpresa kapitalistetan baino. Hamarkada horretan, oso eskuzkoak ziren ekoizpen-prozesu asko automatizatu ziren, eta horrek eragin handia izan zuen zenbait kooperatibatan emakumeek izan zuten parte-hartzean.

Hamarkada honetan, lana kooperatibizatzeke beste zenbait ariketa interesgarri topatuko ditugu, hala nola SSI Taldea. Enpresa horrek ekonomia irregularretik atera zuen emakumeek mendekotasuna duten pertsonak zaintzeko egiten zuten jarduera. Horrela, emakumeen lana eta zainketa-jarduera bera duindu nahi ziren.

Harding-ek (1998), berriz, 1991ko emakumeen egoera aztertu zuen, Mondragón Corporación Cooperativaren sorreraren ondorioz. Autore horren arabera, emakumeek korporazioan parte hartzeak genero-berdintasunerako aukera gutxi ematen zituen erakundeen kudeaketan, eta, aldi berean, kooperatibetako kideek onartzen zuten berdintasunaren alde egiteko asko zegoela. Sozietate-enpleguaren bilakaerak erakusten du berdintasunerantz egin duela aurrera, oro har, sozietate-enpleguari dagokionez, baina gizarte-egituraren ikuspegi haren ondorioak nabaritzen jarraitzen du, hau da, jardueren araberrako lan-banaketa eta zuzendaritza-postuetan eta gobernu-postuetan emakume gutxiago egotea.

Oso garrantzitsua da aipatzea, hala ere, emakumeen hezkuntza-maila handitzearen ondorioz, kooperatibetako lan-banaketaren argazkia aldatuz joan dela.

3.3 Emakumeen parte hartzea EAEko sektore kooperatiboan: lan merkatuaren azterketa

Ekonomiaren eboluzioa azken hiru hamarkadetan gorabeheratsua izan da mundu osoan eta ondorioz baita EAEn ere. 1997-2008 epea orokorrean hazkunde garai bezala deskribatu badezakegu ere, 2008-2013 epealdian krisi sakonean murgilduta ibili ginen eta 2014-2019 ekonomia berriz indarra hartzen zebilela zirudienean mundu mailako krisi sanitarioak eztanda egin zuen.

Aldi berean, hamarkada hauetan estruktura ekonomikoak eta gure enpresek aldaketa ezberdin ugari egin behar izan diote aurre: digitalizazioa, inteligentzia artifizia, talentuaren eskasia, mugimendu migratorioak, aldaketa klimatikoaren ondorioz datozkigun erronkak.... horrek guztiak gure enpresen egunerokoa aldatu du eta hurrengo urteetan gehiago eta azkarrago aldatuko du.

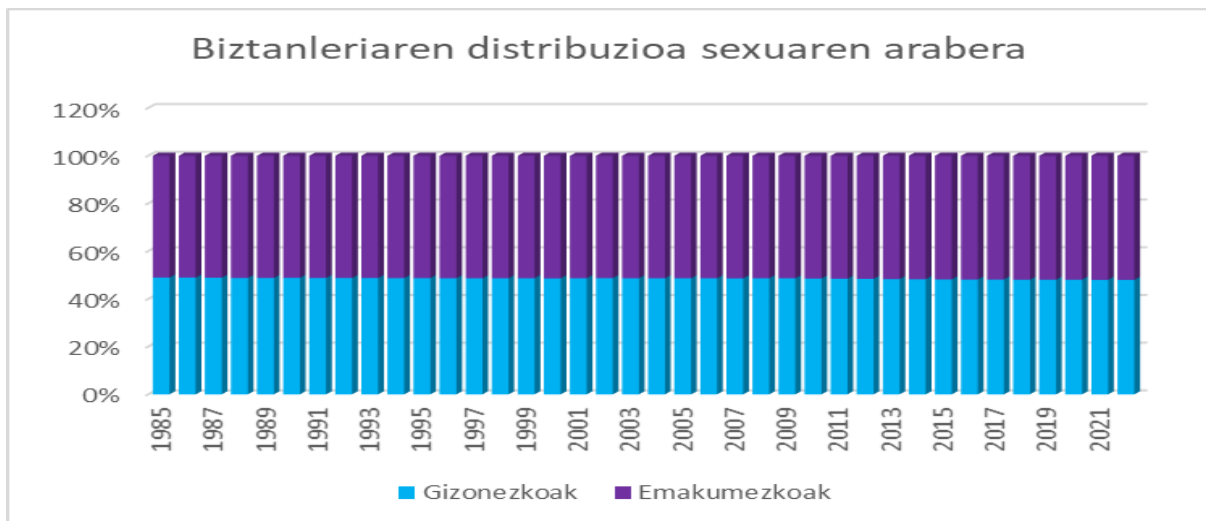
Aldaketa hauek guztiak enpresetan orokorrean eragin dute, baita kooperatibetan ere eta kooperatiben sortzen duten enpleguan ere.

Hurrengo atalean, ikuspegi kuantitatibo batetatik ibilbide hori aztertuko da.

Lan merkatu orokorraren azterketa sexuaren arabera

Ezaguna den bezala sexuaren araberako biztanleriaren banaketa nahiko berdintsua izan ohi da eta patroi hori jarraitzen du EAEko biztanleriak, azken urteetan emakumeek biztanleriaren %52a suposatuta dutelarik.

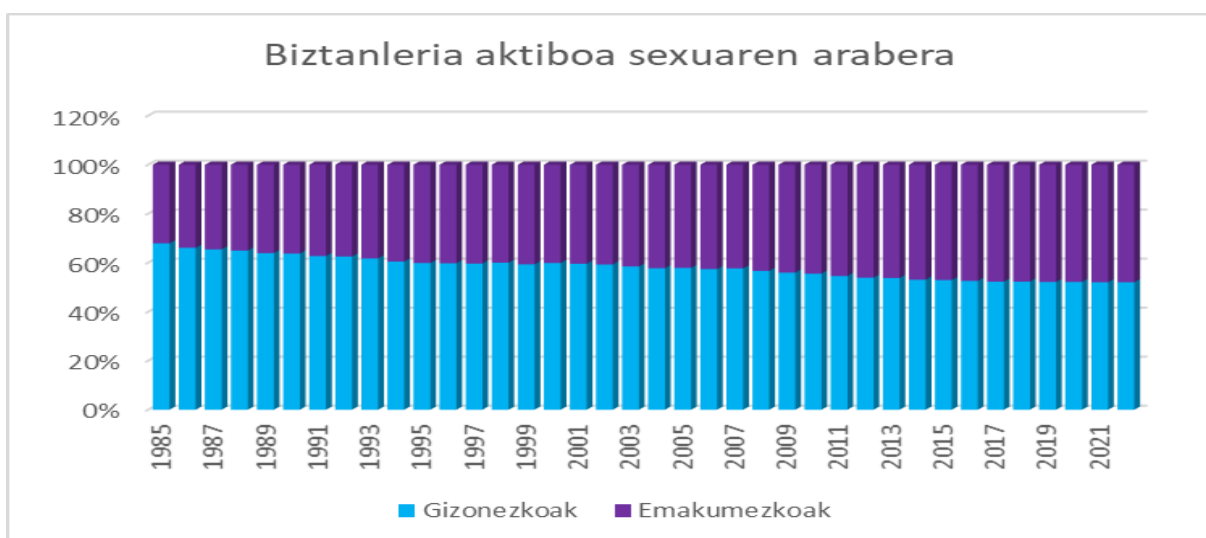
1. Taula: Biztanleriaren distribuzioa sexuaren arabera

Iturria: Eustat (2023)

Sexuaren araberako biztanleria aktiboaren banaketak aldiz beste proportzio bat azaltzen du. 1997. urtean, adibidez, emakumeek biztanleria aktiboaren %40a suposatzen zuten, eta urtetik urtera beraien presentzia handitzen joan den arren, 2022 urtean emakumeak biztanleria aktiboaren %48a ziren. Biztanleriaren %52a emakumea izaki, biztanleria aktiboak ere beste horrenbestekoa izan beharko luke. Hala ere, portzentaia horretara ez iritsi arren nahiko gertu dagoela esan dezakegu. Datu hauetatik zera ondoriozta dezakegu: emakumeen artean lanerako prest dagoen portzentaia, prest dauden gizonezkoena baino baxuagoa dela, hau da, 2022. urtean emakume guztietatik %52a zegoen lanerako gertu eta gizonezkoen kasuan %62 zen gertu zegoena.

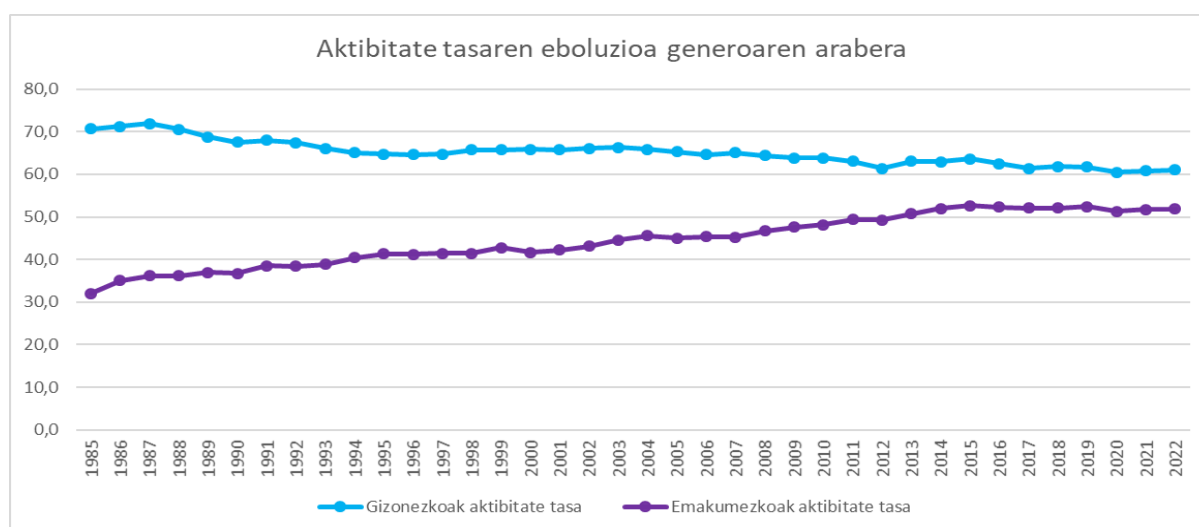
2. Grafikoa: *Biztanleria aktiboa sexuaren arabera*

Iturria: Eustat (2023)

Eta hori da hain zuzen ere, sexuaren arabera biztanleria aktiboaren tasaren eboluzioak adierazten duena. 1997. urtean gizonezkoen eta emakumezkoen tasen artean ezberdintasun nabarmena bazegoen ere, urteak joan ahala ezberdintasun horiek gutxitzen joan dira eta 2022. urtean 9 puntutakoa zen diferentzia. Urte guzti hauetan gero eta emakume gehiago lan mundurako prest agertu arren, oraindik diferentzia nabarmena dela esan beharra dago.

3. Grafikoa: Aktibitate tasaren eboluzioa generoaren arabera

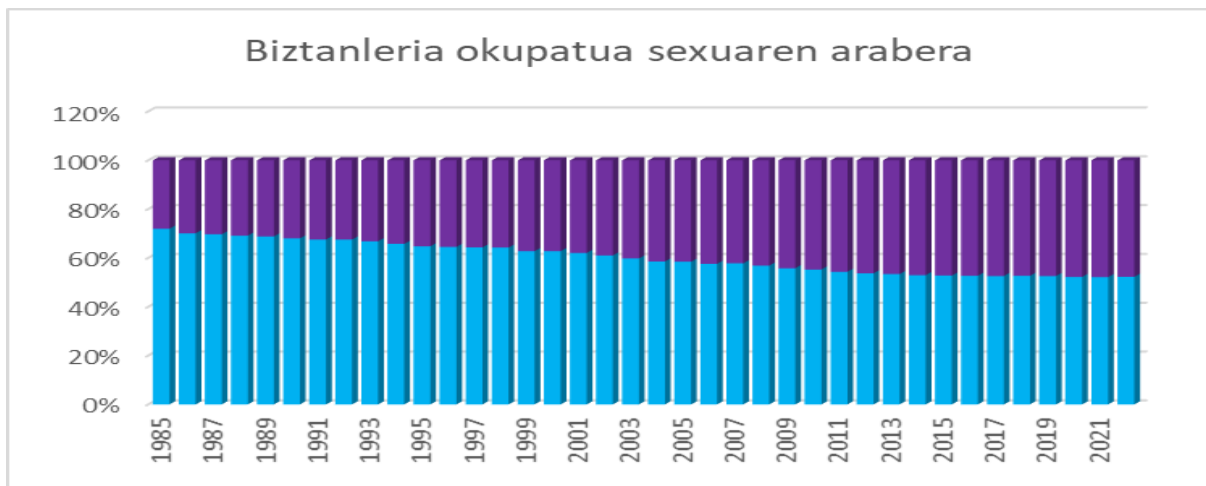

Iturria: Eustat (2023)

Biztanleria aktiboa bi talde ezberdinetan banatzen da, biztanleria okupatua eta langabetua. Biztanleria okupatua, biztanleria aktibotik lanean ari dena da eta biztanleria langabetua, lanik ez daukana.

Biztanleria okupatuan emakumeen presentzia handitzen joan da azken hamarkada hauetan. 1997. urtean emakumeek biztanleria okupatuaren %36a suposatzen zuten bitartean, 2022. urtean %48a suposatzen zuten. Honek emakumeen presentzia lan munduan gehitzen joan dela adierazten du.

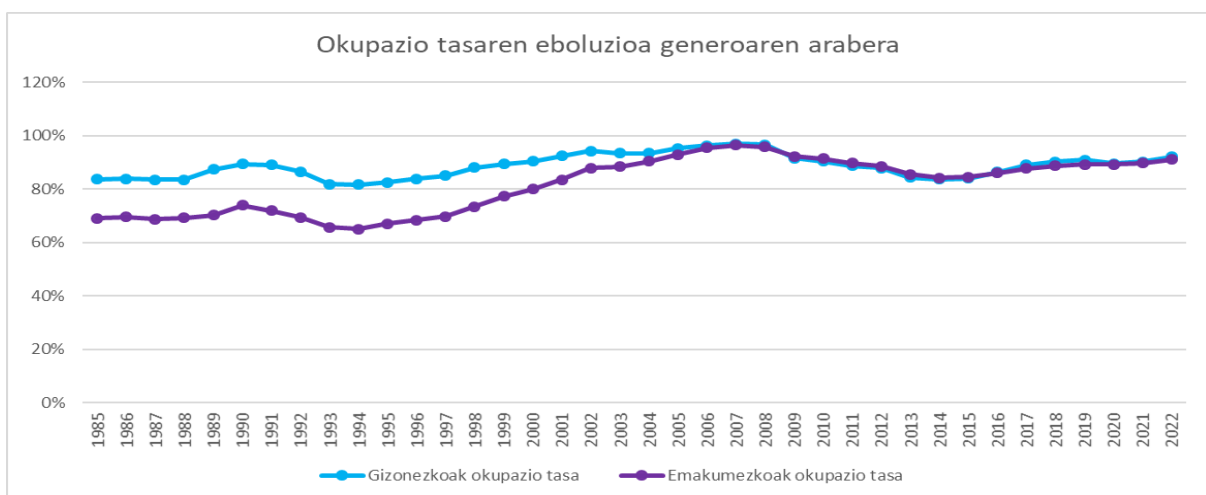
4. Grafikoa: Biztanleria okupatua sexuaren arabera

Iturria: Eustat (2023)

Sexuaren araberako okupazio tasek ere gizonezko eta emakumezkoen arteko ezberdintasunak gutxitzen joan direla nabarmen azaltzen du. 1997. urtean tasetan desberdintasunak oraindik nabarmenak ziren bitartean, 2005. urtetik aurrera tasek eboluzio oso berdintsua izan dute. Gaur egunean, lanerako prest dauden emakumeetatik %91ak lan egiten du eta gizonezkoan kasuan %92koa da portzentaia, beraz ez dirudi emakumezkoek lana lortzeko gizonezkoek baino zailtasun handiagoa dutenik azken urte hauetan.

5. Grafikoa: Okupazio tasaren eboluzioa generoaren arabera

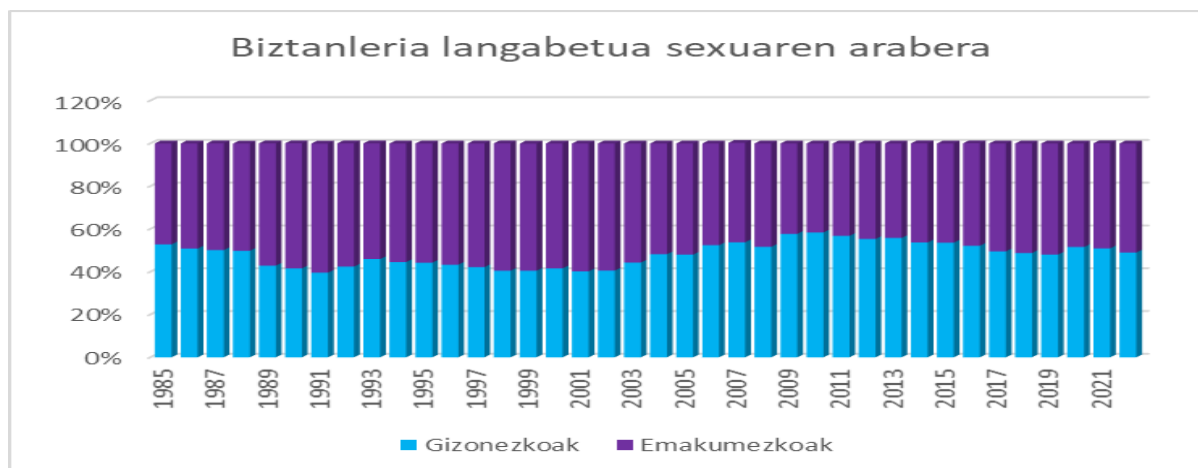

Iturria: Eustat (2023)

1997-2008 tartean ekonomiak bizi izan zuen goraldian berdindu zen gizon eta emakumeek lan egiteko zuten aukeren portzentaia, eta 2008ko krisiak, zein 2020ko krisiak oso era berdintsuan eragin zien gizonezko edo emakumezkoen okupazio tasei.

Hurrengo grafikak sexuaren arabera biztanleria langabetuaren banaketa erakusten du. Orokorrean, langabetuen artean emakumeen portzentaia altuagoa da gizonezkoena baino, nahiz eta 2006. urtetik 2016. urtera ekilibrio hori irauli eta langabetuen artean gizonezkoek portzentai altuagoa suposatu emakumezkoek baino. 2017. urtetik aurrera berriz, gorabeheratsu, baina parekidetasun baten barruan mugitu dira portzentai hauek.

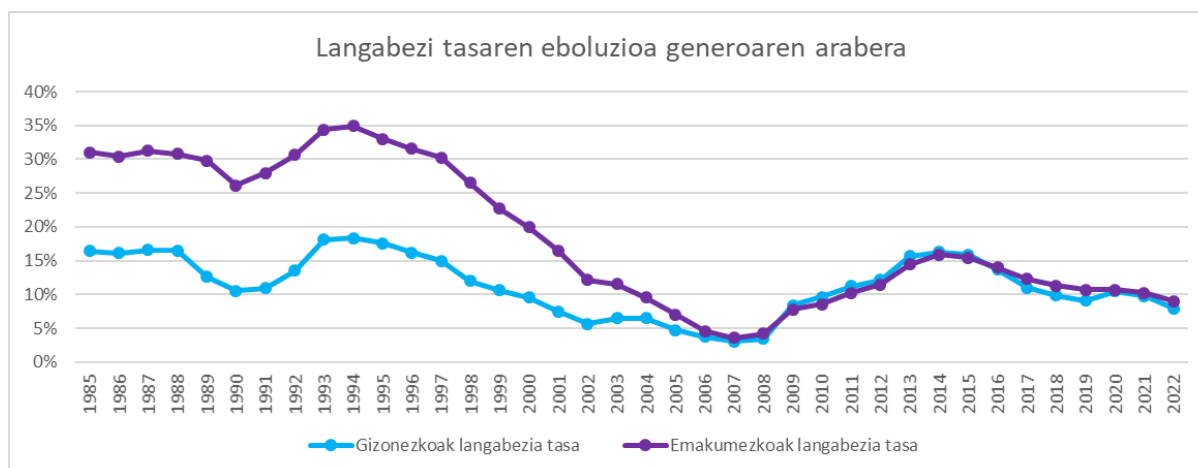
6. Grafikoa: Biztanleria langabetua sexuaren arabera

Iturria: Eustat (2023)

Langabezia tasaren eboluzioak, aldiz, askoz nabarmenago bistarazten du, emakumeek, gizonezkoek baino zailtasun handiagoa izan dutela lana aurkitzerako orduan. XX. mendean oraindik oso nabarmena zen emakume eta gizonen arteko langabezi tasen ezberdintasuna. 2000 urtetik 2005 urtera nabarmen gutxitu zen langabezi tasen arteko diferentzia eta 2006. urtetik aurrera apenas dago diferentziarik bi indikadoreen artean. Datuek erakusten dutenaren arabera, 2008. urtetik aurrera izandako gora behera ekonomikoek berdin eragin die gizonezko zein emakumezkoek.

7. Grafikoa: Langabezi tasaren eboluzioa generoaren arabera

Iturria: Eustat (2023)

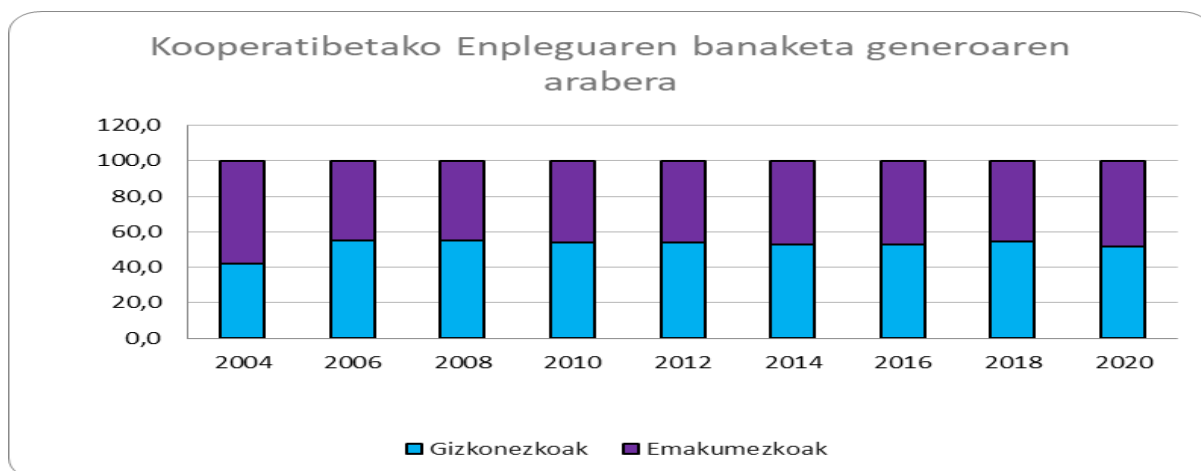
Indikadore guzti hauek azken hamarkadetan lan egin nahi duten gizonezko eta emakumezkoak aukera nahiko parekatuak dituztela adierazten dute. Sexuaren arabera ezberdintasun handiena aktibitate tasan dago. Hau da, emakumezko % bajuagoa dago lan merkatura sartzeko prest gizonezkoena baino. Interesgarria litzateke ezberdintasun honen zergatiak hobeto ezagutzea. Behin lan mundurako saltoa eginda lan egiteko aukeran oso antzerakoak dira. Hala ere, lan egiteko aukeren artean ezberdintasunak dauden aztertu beharko litzateke, hau da, sektoreen arteko distribuzioan ezberdintasunik dagoen, soldata arrakalarik existitzen den, kristalezko sabaiak irauten duen edota kontziliazioa era parekidean praktikatzeko den.

Enplegu kooperatiboaren azterketa sexuaren arabera

Kooperatibismoa emakumeentzat eredu interesgarria dela esan izan da: berdintasunean oinarritutako eredua izanik emakumeen laneratzean aportazio interesgarriak egiteaz gain, gizonezkoen eta emakumezkoen eskaintako baldintzetan berdintasuna praktikatu izan duen eredua dela esan izan da.

Datu gutxi daude Kooperatibetan emakumeen partehartzeari buruzkoak. Bi urtean behin Eusko Jaurlaritzak egiten duen diagnostikoan oinarrituta honako ondorio honetara iritsi gaitzke:

8. Grafikoa: Kooperatibetako Enpleguaren banaketa generoaren arabera

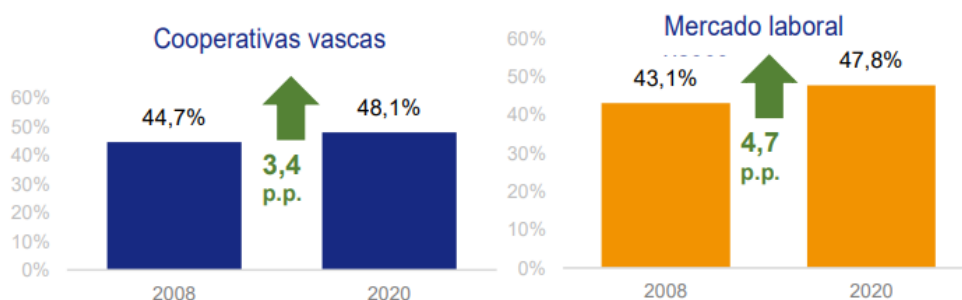

Iturria: Eustat (2023)

8. grafikoak erakusten duen bezela, azken hamarkadan emakumeek kooperatibetan langileen 45%-48a suposatzen izan dute, EAEko langileria okupatuan emakumeek izan duten portzentaiaaren oso antzerakoa. Azken hamarkadetan emakumeen presentzia kooperatibetan eta merkatuan orokorrean izan duen aldaketa da ondorengo grafikoak erakusten duena. Kooperatibetan emakumeen partehartzea beti pixkat altuagoa izan den arren, argi geratzen da azken hamarkada luzean emakumeen presentzia merkatu laboralean gehiago igo dela kooperatibetan baino.

9. Grafikoa: *Euskal lan merkatua eta kooperatibetako emakumeen enpleguaren eboluzioa*

Evolución en la representación del empleo femenino en las cooperativas y en el mercado laboral vasco 2008 – 2020 (%)

Fuente: Estadística Economía Social vasca. Dirección Economía Social. Departamento de Trabajo y Empleo. Gobierno Vasco; Eustat. Encuesta de población en relación con la actividad

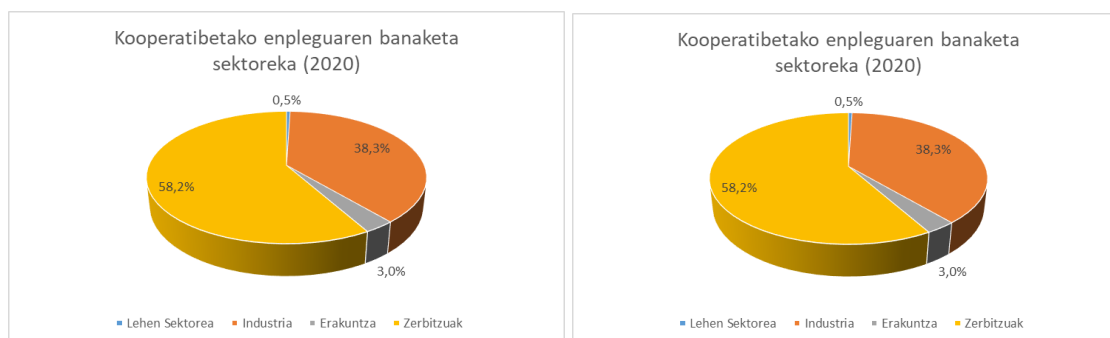
Iturria: Estadística de Economía Social (2023)

Ondorioz, ezin esan dezakegu euskal kooperatibak emakumeentzat eredu hain erakargarriak direnik, beste kokapen batzuetan ikusi izan den bezala. Hala ere, sakonago

aztertu beharko litzateke zeintzuk diren beste lekuetan azaltzen diren desberdintasun horiek EAEn ez azaltzearen arrazoiak.

Hurrengo grafikotan ikusten den bezela, baliteke horietako arrazoi bat, euskal ekonomiaren distribuzio sektoriala izatea. Euskal kooperatiben mugimendua oso industrializatua dago, beste errealitate batzuetan ez bezala eta industria sektorea normalean maskulinizatua egoten da.

10. Grafikoa: Kooperatibetako enpleguaren banaketa sektoreka

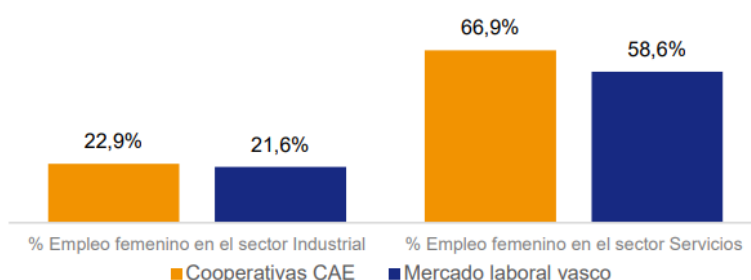

Iturria: Eustat (2023)

Hurrengo grafikoak erakusten du, nola zerbitzuen sektorea berdinzaleagoa den bitartean (kooperatiben kasuan feminizatua dagoela esango genuke), industria sektorea maskulinizatua dela.

11. Grafikoa: Emakumeen enplegua hirugarren sektorean eta industria sektorean

Representación del empleo femenino en el sector industrial y en el sector terciario (%). Año 2020

Fuente: Estadística Economía Social vasca. Dirección Economía Social. Departamento de Trabajo y Empleo. Gobierno Vasco; Población en relación con la actividad (PRA) Eustat.

Iturria: Estadística de Economía Social (2023)

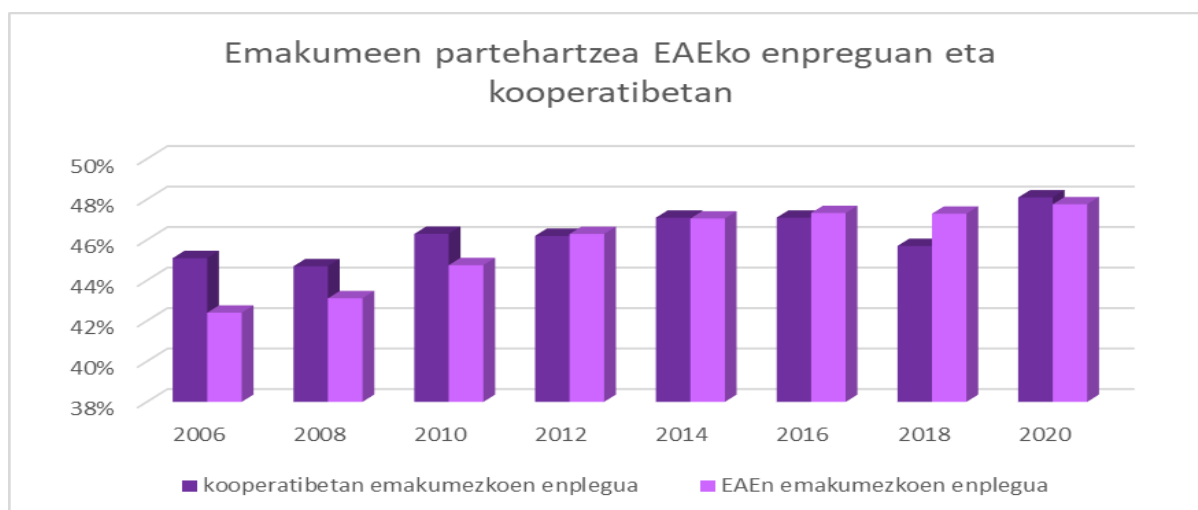
Nabarmena da zerbitzuen sektorean merkatu orokorrean eta kooperatibetan emakumeen partaidetzari dagokionez dagoen aldea, ziurrenik Eroski bezalako enpresa handi batek eraginda.

Hala ere, ezin da ukatu Euskal kooperatibak bere ingurunean egoki txertatutako enpresak izanik, kanpo eraginek nabarmen baldintzatu ohi dituztela eta EAEn ez dela hain ezberdina kooperatibek beste enpresa ereduakiko ekonomian izan ohi duten funtzioa.

Ondorengo irudiak emakumeek EAEko enpleguan duten partehartzea ikuspegi ebolutibo batetatik aztertu eta kooperatibetan dutenarekin konparatzen da, eta XXI mendeko lehen hamarkadan emakumeek kooperatibetan zuten presentzia merkatu osoan zutena baino handiagoa bazen ere, poliki-poliki berdintzen joan da. Gainera, ezustean, 2018. urtean kooperatibetan emakumeek zuten presentzia EAEko kooperatibetan zutena baino baxuagoa da, horren arrazoiak zeintzuk diren ezin ondorioztatu diren arren.

Datu hauek, EAEko biztanleria aktiboaren eta biztanleria okupatuaren datuekin alderatzen baditugu, badirudi emakumeak lan merkatuan parte hartzeko zailtasunak zituzten bitartean, kooperatibetan emakumeen partehartzea handiagoa zela. Merkatuak aukeren ikuspegitik berdintasunerantz egin duenean, hala ere, kooperatibek emakumeentzat zuen erakargarritasuna galdu egin dute.

12. Grafikoa: *Emakumeen partehartzea Euskal Autonomi erkidegoko enpleguan eta kooperatibetan*

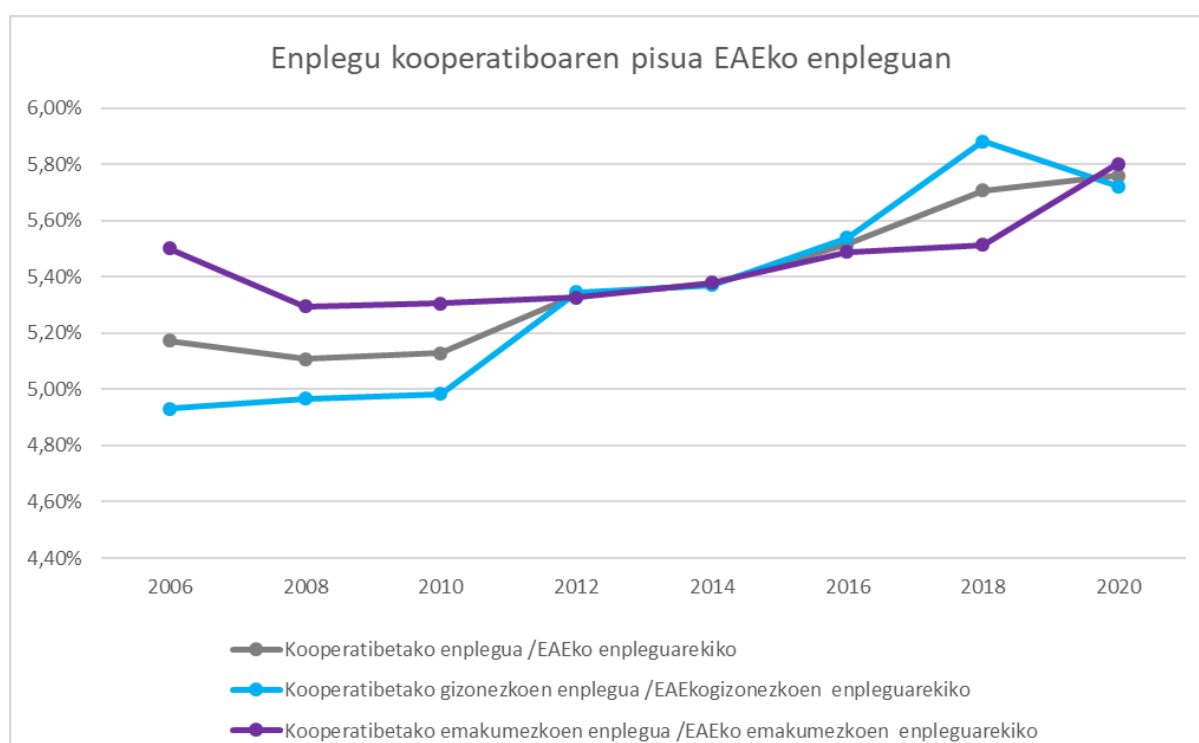

Iturria: Eustat (2023)

Beraz, euskal kooperatiben mugimendua gaur egunean berdintasunezkoa dela esan dezakegun arren, ezin dugu baieztatu, ekonomia orokorra baino nabarmen berdinzaleagoa denik.

Datu hauen analisiak ondorio nabarmen batzutura garamatza: XX. mendeko azken hamarkadan, emakumeek eta gizkonezkoek lan munduan zituzten aukerak ezberdinak baziren ere, urteen poderioz desberdintasun horiek desagertzen joan dira eta ziklo ekonomikoek antzera eragiten dute gizonezko zein emakumezkoengan. Seguruenik, ekonomikoak ez, baina beste mota batzutako arrazoiak egon daitezke desberdintasunen gutxitzea esplikatzeke orduan.

13. Grafikoa: *Enplegu kooperatiboaren pisua EAEko enpleguan*

Iturria: Eustat (2023)

Emakumeen partehartzea kooperatibetako zuzendaritza eta kontseilu errektoretan.

Ondorengo datuek, euskal kooperatibetan, emakumeek jerentzian eta kontseilu errektoreetan (errektore bezala eta presidenzian) duten partehartzea erakusten dute. Nabarmen geratzen da oraindik parekidetasunetik urruti gaudela, izan ere kooperatiben %33,2ak besterik ez du emakumenzko jerentea eta kontseilu errektoretako presidentea kooperatiben %33,9an bakarrik da emakumezkoa. Kontseilarien %35,3a da emakumea.

14. Grafikoa: Emakumeen partehartzea kooperatibetako lehendakaritzetan, gerentzian eta errektoretzan

Emakumeen partehartzea kooperatibetako lehendakaritzan	%
Lehen sektorea	12,8%
Industria	22,9%
Eraikuntza	7,9%
Zerbitzuak	42,9%
Batazbeste	33,90%

Emakumeen partehartzea kooperatibetako gerentzian	%
Lehen sektorea	15,6%
Industria	21,8%
Eraikuntza	9,6%
Zerbitzuak	41,5%
Batazbeste	33,20%

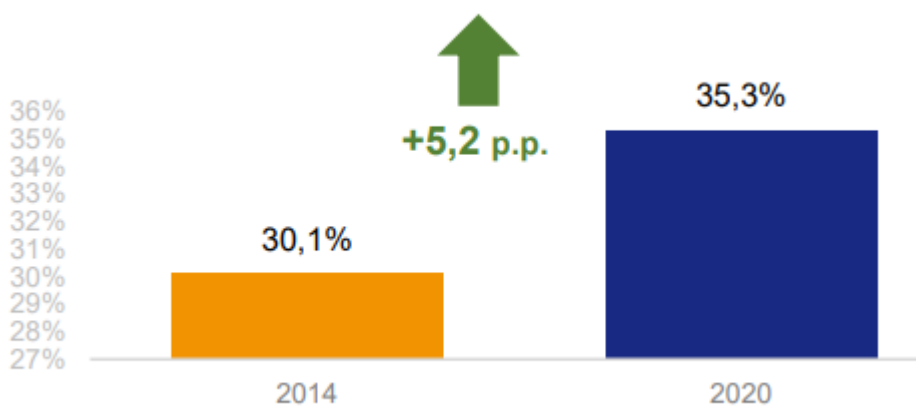
Emakumeen partehartzea kontseilu errektorean	%
Lehen sektorea	15,8%
Industria	22,7%
Eraikuntza	9,9%
Zerbitzuak	44,4%
Batazbeste	35,30%

Iturria: Estadística de Economía Social (2023)

Egia da sektorekako azterketa egiten bada, zerbitzuen sektorea parekidea dela esan daitekeela, baina beste hiru sektoreetan berdintasunaren langatik oso behean aurkitzen dira.

Ikuspegi ebolutibo batetatik errektore bezala emakumeen partehartzea igo dela baieztatu badaiteke ere, oraindik ibilbide handia dago berdintasunera iristeko. Gerente eta lehendakaritza postuen eboluzioa ez dago eskuragarri.

15. Grafikoa: *Emakumeen partehartzea errektoretzan*

Soldata Arrakala

Emakume eta gizonezkoen arteko ezberdintasuna soldata arrakalan ere ageri da. Eusko Jaurlaritzako datuen arabera euskal kooperatibetako soldata arrakala %21,4koa da, gizartean dagoena baino zerbait baxuagoa (%22,6%).

Berdintasun Planak

2020. urtean kooperatiben %13,9ak berdintasun plana daukela adierazi zuen (2018an %10,7koa zen datu hau). Berdintasun planak nagusiki enpresa handietan aurkitzen dira, legeak hala eskatzen duelako. 200 langiletik gorako kooperatibetan %89,5ak dauka berdintasun plana, baina 15 langile baino gutxiagoko kooperatibetan aldiz %10a baino baxuagoa da datu hau.

3.4 Emakumeak eta lana EAEn: genero berdintasunaren sustapena lan araudiaren ikuspegitik

Atal honen abiapuntua genero berdintasuna Espainiako Estatuko eta Euskal Autonomi Erkidegoko Lan araudian eta Ekonomia Sozilean aztertzea da, izan ere, lan honen helburuetariko bat, gizarteko ikuspegi ezberdinetatik kooperatibismoak emakumeak lan merkaturatzen, eta, bertan, lana eta ongizatea lortzen lagundu duen aztertzea da.

1978ko espainiar Konstituzioaren 149 artikulua ezartzen duenez, lan harremanen arauketa eta Gizarte Segurantzaren erregimen ekonomikoa Espainiar estatuari dagokio. Honen aurrean, autonomi-erkidegoek lan legeen exekuzioa eta estatu mailako arauen garapena burutu dezakete. Hau dela eta, puntu honetan, lanaren erregulazioa eskumen estatala izanik, Espainiako araudian emandako lege aurrerapenak jasoko ditugu alde batetik, eta, bestetik, Euskal Autonomi Erkidegoan eta Ekonomia Sozilean horiek izan duten eboluzioa eta garapenaren berrikuspena egingo dugu.

Laburbilduz, lan arloko legeetatik abiatuz, azken hamarkadetan genero berdintasunean lortu diren aurrerapenak, euskal emakumeek kooperatibeetan izan duten ibilbidean eraginik izan duten ikertuko dugu.

Genero Berdintasunerako eskubidea Europar Batasuneko legedian

Emakume eta gizonen arteko berdintasunerako printzipioa Europar Batasuneko (hemendik aurrera, EB) legedian oinarritzko printzipio gisa aurreikusten da. Printzipio honek Europar Batasuneko araudian duen indarra eboluzio prozesu luze baten ondorioz eman da, izan ere, beronen aintzatespena, edo errekonozimendua, eta babesa, lehenik eta behin, Europar Batasunaren Jatorritzko Zuzenbidea (Derecho Originario) osatzen duten sortze itunen bidez eman da; eta, bigarrenik, genero berdintasunari buruzko legedia zehatz baten bitartez, hau da, Europar Batasunetik Eratorritako Zuzenbidearen (Derecho Derivado) bidez.

EB-ak lan handia egin du genero berdintasun printzipioaren gaur eguneko nozio edo kontzeptuan laguntzeko. Giza Eskubideen Adierazpen Unibertsala, 1948ko abenduaren 10ean onartu zenetik, eta ondoren, lan bera egiteagatik gizonen eta emakumeen ordainsari-berdintasunaren printzipioa aldarrikatu zuenetik 1957an, gaur egun, Europar Batasunaren Funtzionamenduari buruzko Tratatuaren 157. artikuluan jasota dagoena. Gainera, Europar Batasunaren Funtzionamenduari buruzko Tratatuak, bere 153. artikuluan, eskumena aurreikusten dio Europar Batasunari lan arloan tratatu eta aukera berdintasunaren eremuan jarduteko, eta esparru konkretu honetan emakumeak ahalduztzeko ekintza

positiboak onartzen ditu. Ildo honetatik abiatuz, zenbait zuzentarau sartu dira indarrean arlo honetan. Lehenengoetarikoa Kontseiluaren 75/117/EEE Zuzentaraua, 1975eko otsailaren 10ekoa, estatu kideetako legediak hurbiltzeari buruzkoa, gizonezko eta emakumezko langileen ordainsari-berdintasunaren printzipioa aplikatzeari buruzkoa izan zen (*Diario Oficial de la Unión Europea*, n° L 045 de 19 de febrero de 1975) eta zuzentarau berrienetako bat, Europako Parlamentuko eta Kontseiluaren 2019/1158 (EB) Zuzentaraua, 2019ko ekainaren 20koa, gurasoen eta zaintzaileen familia-bizitza eta bizitza profesionala uztartzeari buruzkoa eta Kontseiluaren 2010/18/EB Zuzentaraua indargabetzen duena (*Diario Oficial de la Unión Europea*, n° L 188/79 de 20 de junio de 2019).

Honek inpaktu zuzena izan du EB-eko estatuetan, esaterako, orain dela gutxiko 5/2023 Errege Lege Dekretua, ekainaren 28koa, guraso eta zaintzaileen familia-bizitza eta lanbide-bizitza bateratzeko eta Europar Batasuneko Zuzenbidea betearazteko eta betetzeko zenbait neurri hartzen dituen eta Espainian indarrean sartu dena.

Historikoki, lan zuzenbidean, eta europako lan araudian bereziki, berdintasuna zentzu zabal eta orokor batean ulertzen bazen ere, gaur egun, emakumeen eta gizonen arteko izatezko berdintasunerako irizpidea bere kontzeptuan barneratzera igaro da, izan ere, hasiera batean, eskubide hau herritarrentzako justizia sozial eta berdintasun helburuen gainean sortu baitzen.

Orain aldiz, eskubide honek eta bere kontzeptuak, erdigunean jartzen ditu emakumea eta beronen eskubideak. Arrazoi hau dela eta, gaur egungo kontzeptuak berdintasun materiala eta errealarekin bat egiten du, emakume eta gizonen arteko ezberdintasunak zuzentzeko helburuarekin erabat lotuta baitago.

Ahalegin eta garapen normatibo guzti hauek Europa mailan “Europa Soziala”ren kontzeptua agertzearekin bat indartu dira, estatu kide guztiek gizarte-politikaren eremu komun bat sortzeko ideian oinarritzen dena batik bat. Europako Estatu bakoitzak bere egitura soziala, ekonomikoa eta balio partikularren sistema izanik, giza eskubideak eta genero berdintasunerako eskubidea bermatzen dituzten arau komunak sortu beharreko ideia nagusitu baitzen (Pedrosa, 2009). Beraz, EBeko araudietan Europa sozialaren lege eta printzipio politiko eta juridikoen oinarri komun bat ezarri zen, non, egun, Estatu kide bakoitzari dagokio, bere eremu barruan eraginkorrak izan daitezkeen neurriak ezartzea (Garrigues, 2014). Honekin adierazi nahi duguna ondorengoa da: historikoki, EB-eko zuzenbideak emakumeen egoera soziala hobetzeko ahaleginak egin ditu, eskubide sozial konkretu batzuk zehaztuz, baina, genero berdintasunerako eskubidea eraginkorra izateko, Estatu bakoitzak du bere gaitasun juridikotik lan hori bideratzeko erantzukizuna, hots,

eskubide horri efikazia emateko behar diren elementu gehienek diseinua Estatuetakoa agintari eta gizarte eragileek esku daude.

Beraz, EBetik genero berdintasunaren gainean hausnartu bada ere, eta arlo juridikoan zenbait arau indarrean sartu badira ere, Estatu kide batzuek ez dute oraindik lortu arudi komun horietan azaldutako gutxieneko irizpideetara iristea. Honen aurrean, baliteke tresna eraginkorrik ez izatea bertatik landu nahi diren berdintasun arloko minimoak estatu guztietan betetzen direla ziurtatzeko.

Adibidez, gaur egun ere, Genero Berdintasunerako Europako Estrategia 2020-2025 indarrean da. Estrategia honen funtsezko helburuak honako hauek dira: genero-indarkeriari amaiera ematea, genero-estereotipoak aurre egitea, lan-merkatuan genero berdintasuna lortzea, ekonomiaren sektore guztietan berdintasunean parte hartzea lortzea, gizonen eta emakumeen arteko soldata-arrakalari eta pentsio-arrakalari heltzea, asistentzia-erantzukizunetan genero-arrakala murriztea eta emakumeen eta gizonen arteko oreka lortzea erabakiak hartzean eta jarduerak politikoan. Honetan ere, argi ikus daiteke, estrategiak helburu konkretuak ezartzen dituela eta eremu bakoitzean 30 ekintza zehatz baino gehiago adierazten dituela, hala ere, baliteke Europar Batasunak abian jarritako ekimenak benetan eraginkorrak ez izatea genero-berdintasuna lortzen laguntzeko horiek nahitaez betetzeko araurik ezartzen ez bada. Beraz, arrisku argi bat dago: gomendio hutsak izatea.

Genero Berdintasunerako eskubidea lan harremanetan

Emakume eta gizonen arteko berdintasunerako eskubidea lan harremanen barruan izan duen eboluzioagatik esanguratsua da, izan ere, eskubide honek izan duen erronkarik nagusia emakume eta gizonen arteko laneko diferentziak murriztea eta ezabatzea izan da.

Horregatik, lan merkatuaren barnean, legediaren xedea emakume eta gizonak sistema produktiboan berdintasunez sartzeko eta bertan mantentzeko aukera izatera bideratu da, bi sexuentzako soldata ekitatiboa eta egokia bultzatuz, eta amatasunetik eratorritako emakume langileen eskubide espezifikoak babestuz. Izan ere, XX. mendeko bigarren erdialdean aldaketa nabarmena eman zen EBeko ekoizpen eredu produktiboan, emakumeak ere ekonomia produktibo horren parte izatera iritsi zirenean.

Testuinguru honetan, 2022 urteko datuei erreparaturik, emakumeek biztanleria okupatuaren %48a suposatzen zuten, jada. Beraz, honek emakumeen presentzia lan munduan gehitzen

joan dela adierazten du eta ia biztanleria okupatuaren %50-a suposatzen dutela ikusten da. Gertaera honen atzean, azken urteetan genero berdintasuna sustatzeko indarrean sartu diren legeak daude.

Historian zehar eskubide honen eboluzioa aztertzen badugu, arau aitzindaria, Langileen Lana eta Familia lana Bateragarriak egiteko azaroaren 5eko 39/1999 Legea izan zela ikus dezakegu. Legea nahitaezko erreferentzia-puntua izan zen arlo profesionalaren eta familiaren arteko oreka lortze aldera ezarritako legegintza-neurriak aztertzeko orduan. Ondoren, 2007 urtean Emakume eta Gizonen arteko berdintasunerako Lege Organikoak (EGBLO) oinarriak ezarri zituen emakumeen eta gizonen arteko benetako berdintasuna lortzeko enpleguan, eta soldata-diskriminazioa, emakumeen langabezia murrizteko, emakumeak erantzukizun-postuetan sartzeko eta kontziliazio faltari aurre egiteko. Horretarako, Langileen Estatutuak ezarritako kontziliazio-baimenak aldatu ziren. Baina, batez ere, eta oraindik, erronka nagusia Espainiako erantzunkidetasun ezarekin amaitzea da (Díaz Aznarte, 2016).

Doktrina feministatik abiatuta, 2012 urteaz geroztik, erantzukidetasuna lantzeko beharra agertu zen (Ballester Pastor, 2016). Erantzukidetasunak gizonak eta emakumeak etxeko lanaz, zaintza-lanaz eta produkzio-lanaz, berdin arduratu behar direla adierazten du. Era honetan, gizarteak lan horiei, hau da, produkzio lanari eta lan erreproduktiboari balio sozial eta ekonomiko bera ematea lortu nahi da, izan ere, funtsezkoak eta ezinbestekoak baitira gizarte osoa erreproduzitzeko eta garatzeko (Guirao, 2011).

Ondorioz, gaur egun, lan arloko legedia osatzen duten genero-berdintasunaren aldeko zenbait lege daude, eta horien artean, honako hauek daude: Espainiako Konstituzioa; 2/2015 Legegintzako Errege Dekretua, urriaren 23koa, Langileen Estatutuaren Legearen testu bategina onartzen duena; 3/2007 Lege Organikoa, martxoaren 22koa, emakumeen eta gizonen berdintasun eragingarriako.; 6/2019 Errege Lege Dekretua, martxoaren 1ekoa, Enpleguan eta okupazioan emakumeen eta gizonen arteko tratu- eta aukera-berdintasuna bermatzeko presako neurriena; 902/2020 Errege Dekretua, urriaren 13koa, emakumeen eta gizonen ordainsari-berdintasunari buruzkoa; 901/2020 Errege Dekretua, urriaren 13koa, berdintasun-planak eta horien erregistroa arautzen dituen eta maiatzaren 28ko 713/2010 Errege Dekretua, laneko hitzarmen eta akordio kolektiboak erregistratu eta gordailutzeari buruzkoa, aldatzen duena; edo 5/2023 Errege Lege Dekretua, ekainaren 28koa, guraso eta zaintzaileen familia-bizitza eta lanbide-bizitza bateratzeko eta Europar Batasuneko Zuzenbidea betearazteko eta betetzeko zenbait neurri hartzen dituen; Baita ere, Euskal Autonomi Erkidegoaren kasuan, 4/2005 Legea, otsailaren 18koa, Emakumeen eta Gizonen arteko Berdintasunerakoa, esaterako.

Hala eta guztiz ere, emakumeen aurkako diskriminazioa desagerrarazteko neurriek presentzia handiena lan-eremuan izan arren, oraindik ere, tamalez, ez zaie zenbait arazori erantzunik eman: emakumeen presentzia txikiagoa lan-merkatuan; emakumeen eta gizonen arteko lanaldi osoko enplegu-tasaren arrakala; edo emakumeen lan-jarduerarik eza; kasu askotan erantzunkidetasunik eza; eta, lan produktiboa bizitza pertsonala eta familiarrarekin bateratzeko neurrietara iristeko eta horiek modu orekatuan erabiltzeko oztopoak.

Legedia oinarritzat hartuz, genero-berdintasunerako eskubidea aitorpena printzipio juridiko unibertsal gisa ezarri dela esan daiteke, eta Espainiako ordenamendu juridikoan haren erreferentzia-puntua 1978ko Espainiako Konstituzioan dago. Hortik abiatzen dira eskubide hori eraginkorra izateko legezko tresna guztiak. Genero-berdintasuna Espainiako ordenamendu juridikoaren balio goren gisa eratzen da Espainiar Konstituzioan (EKren 1.1 artikulua), printzipio gisa (EKren 9.2 artikulua), oinarrizko eskubide gisa (EKren 14. artikulua), babes judizial eraginkorra duena (EKren 24.1 artikulua), eta, azkenik, sexuan oinarritutako bereizkeria oro debekatzearekin osatzen da, lanerako eskubidean (EKren 35.1 artikulua).

Espainiar Konstituzioak ezartzen dituen arau honetatik abiatuz, Enplegu politiken lehentasunezko helburuetako bat emakumeek lan merkatuan duten partaidetza areagotzea da. Horretarako, emakumeen enplegarritasuna eta enpleguan irautea hobetuko dira, haien prestakuntza maila eta lan merkatuaren eskakizunetara egokitzeko gaitasuna indartuz.

Gainera, legez ekintza positiboko neurriak ezarri ahal izango dira, emakumeek enplegua lor dezaten eta emakumeen eta gizonen arteko lan baldintzetan tratu berdintasunaren printzipioa eraginkortasunez aplika dadin.

Gaur egun, 50 langiletik gorako enpresek betebeharra dute berdintasun plan bat diseinatu eta indarrean sartzeko. Enpresen berdintasun-planak egoeraren diagnostikoa egin ondoren hartutako neurri-multzoa dira, enpresan emakumeen eta gizonen arteko tratu eta aukera berdintasuna lortzeko eta sexuagatiko bereizkeria ezabatzeko. Horretarako, diagnostiko zehatza burutu behar dute eta langileen lan bizitzako zenbait esparru jorratu eta zuzendu behar dituzte, horien artean ondorengo prozesuetan: hautaketa eta kontratazio-prozesua; Lanbide-sailkapena; Prestakuntza; Lanbide-sustapena/promozioa; Lan-baldintzak, emakumeen eta gizonen arteko soldata-ikuskaritza barne; Bizitza pertsonalaren, familiakoaren eta lanekoaren eskubideak modu arduratsuan erabiltzea; Emakumeen ordezkartza; Ordainsariak; Sexu-jazarpenari eta sexuagatiko jazarpenari aurrea hartzea.

Gainera, azken urteetan berdintasun planak indartzeako asmoarekin, EGBLO-ren 46 artikulua bitartez Enpresen Berdintasun Planen Erregistroa sortzen da, Lan, Migrazio eta

Gizarte Segurantzako Ministeritzako Lan Zuzendaritza Nagusiaren eta autonomia-erkidegoetako Lan Agintaritzaren mendeko lan-hitzarmen eta -akordio kolektiboen erregistroen zati gisa, non enpresek beren berdintasun-planak inskribatu behar dituzten.

Ekimen hau oso onuragarria izan daiteke enpresek genero-berdintasunaren arloko neurri gehigarriak ezartzeko eta konpromiso hori dokumentu publiko batean jasotzeko, horrela, neurri horiek betetzeak berme handiagoa izan dezan. Dena dela, garrantzitsua da aipatzea EGBLOen 45. eta 46. artikuluetan, arauak etengabe dei egiten diela gizarte-eragileei horrelako neurriak har ditzaten eta parte har dezaten. Hala ere, adierazten dutena “negoziatzeko betebeharra” da eta ez bereizkeriaren aurkako neurriak hartzeko edo gauzatzeko betebeharra. Beraz, berriro ere topo egiten dugu arazo berdinarekin. Legeek behin eta berriro gomendioa, negoziatzeko eta hausnartzeko neurriak ezartzen dituzte baina ez dute minimorik inposatzen benetako berdintasuna maila gutxieneko batera heltzeko.

Emakume eta gizonezkoen arteko berdintasuna Ekonomia Sozian: Euskal Kooperatiben kasua.

Nazioarteko Kooperatiba Aliantzak (ACI) honela definitu zuen lehenengo kooperatiba-printzipioa: “Borondatezko atxikipen irekia: kooperatibak erakunde boluntarioak dira, beren zerbitzuak erabiltzeko gai diren pertsona guztiei irekita daude, eta bazkide izateko erantzukizunak onartzeko prest daude, sexu-, gizarte-, arraza-, politika- edo erlijio-diskriminaziorik gabe” (ACI, 1996:17).

Zehaztu behar da kooperatiba-printzipioetan “sexuagatiko diskriminaziorik eza” sartzea lorpen berri samarra dela, 1995eko Manchesterreko Kongresuan egindako kooperatiba-printzipioen berrikuspenean erabaki baitzen (Ribas Bonet, 2006). Zehazki, kooperatibek balio jakin batzuk zabaltzen dituzten irizpide erreferenteak dituzte, hala nola berdintasuna, ekitatea, elkartasuna eta demokrazia. Horrek guztiak izaera bereizgarria ematen diete kooperatibei, batez ere, balio eta printzipio horiek beren jardura funtzionalaren garapenean eta, oro har, gizartean eragiten dituzten ondorioei dagokienez (Ribas Bonet, 2006).

Testuinguru honetan bada, Euskal Autonomi Erkidegoan badaude Ekonomia Soziala eta Kooperatibismoa arautzera bideartu diren zenbait lege, horien artean: *61/2000 Dekretua, apirilaren 4koa, Gizarte Ekimeneko Kooperatibak arautzen dituen*; *58/2005 Dekretua, martxoaren 29koa, Euskadiko Kooperatiben Legearen Erregelamendua onartzen duena*; *5/2011 Legea, martxoaren 29koa, Gizarte Ekonomiari buruzkoa*; *11/2019 Legea,*

abenduaren 20koa, Euskadiko Kooperatibena; eta 5/2021 Legea, urriaren 7koa, Abenduaren 20ko 11/2019 Legea aldatzen duena.

Gainera, gizarte-ekonomiaren kasuan, berezitasun propioak ditu; izan ere, Gizarte Ekonomiari buruzko martxoaren 29ko 5/2011 Legean ezartzen den bezala, Espainian gizarte-ekonomia bideratzen duten printzipioen artean honako hauek daude: pertsonen eta helburu sozialaren nagusitasuna kapitalaren gainetik; jarduera ekonomikotik lortutako emaitzen aplikazioa, batez ere bazkideek edo kideek emandako lanaren, zerbitzuaren edo jardueraren arabera eta, hala badagokio, erakundearen xede den helburu sozialaren arabera; edo barne-elkartasuna eta gizartearekiko elkartasuna sustatzea, tokiko garapenarekin, gizonen eta emakumeen aukera-berdintasunarekin, gizarte-kohesioarekin, gizarte-bazterketako arriskuan dauden pertsonen gizarteratzearekin, enplegu egonkorra eta kalitatezkoa sortzearekin, bizitza pertsonala, familiakoa eta lanekoa uztartzearekin eta iraunkortasunarekin konpromisoa bultzatuko duena.

Dena dela, 5/2021 Legea, urriaren 7koa, Euskadiko Kooperatibena, zenbait aipamen egiten dizkio genero berdintasunari.

Lehenengo eta behin, aipatzen du sozietate kooperatiboen araubide ekonomikoari dagokionez, *"Nahitaezko Erreserba Funtzari dagokionez soberakinak aplikatzeari dagokionez, eta kooperatiba-hezkuntzarako eta -sustapenerako laguntzari eta interes publikoko beste helburu batzuetarako laguntzari, 2008an ekarpen horri buruz sartutako erregulazioari eusten zaio, emakumeen eta gizonen berdintasunean aurrera egiteko xedez bazkideen eta langileen prestakuntzarako eta hezkuntzarako aplikatzearen berritasunarekin".*

Bigarrenik, Kooperatibaren organoei dagokienez, lege beraren 32.4 artikulua honako hau ezartzen du: *"Kooperatiba-sozietateek eta haien elkarte-egiturek ahaleginak egingo dituzte bazkideek dituzten organoetan presentzia orekatua izan dezaten, bai eta genero-berdintasunerako neurriak ezar daitezen ere, bereziki norberaren bizitza, familia eta lana uztartzeko neurriak".*

Hirugarrenik, 72.1.f) artikuluan ezartzen denez, kooperatiba-hezkuntzarako eta -sustapenerako ekarpenaren eta interes publikoko beste xede batzuetarako ekarpenaren barruan, estatutuetan edo batzar orokorrean ezarritako oinarritzko ildoak aplikatuz, soberakinei nahitaez egin beharreko ekarpena interes publikoko helburuetara bideratuko da, bai eta *"bazkideen eta langileen prestakuntza eta heziketa ere, kooperatiba-sozietateetan emakumeen eta gizonen berdintasunerantz aurrera egiteko politika eraginkorra sustatzeko",* besteak beste.

Ondoren, 130. artikulua, berriz ere, berdintasuna aipatzen du, bereziki zerbitzu instituzionaletako kooperatibei dagokienez: *"Korporazioek eta organismo publikoek, fundazioek, sindikatuek eta era guztietako elkarteek era horretako kooperatibak eratu ditzakete, berdintasunez konpontzeko antolamendu- edo funtzio-arazo edo -beharrianak, bazkide bakoitzaren autonomia eta berezitasun instituzionalari eragin gabe"*.

Eta azkenik, Bosgarren xedapen gehigarrian, enplegua sustatzeko eta finkatzeko tratu-berdintasunari dagokionez, honako hau ezartzen da: *"Debekatuta dago lan elkartuko kooperatibetako bazkide langileak eta beste kooperatiba batzuetako lan-bazkideak diskriminatzea enplegua sortzea edo sendotzea helburu duten pizgarriei buruzko arauak arautzean eta gauzatzean; Euskal Autonomia Erkidegoak besteren konturako langileentzat ezarritako arau eta pizgarri guztiak aplikatuko dira, enpleguak sortzeko eta finkatzeko eskumenak gauzatzean"*.

Laburbilduz, Ekonomia sozialaren baitan generoa lantzen duten araudiaren aurrerapenak eman badira ere, gaur egungo gaiak jorratzen baitira, kooperatiba-sozietateei buruzko legedian ez dago, besteren konturako lan-araudian gertatzen den moduan, gizarte-erakunde horietan genero-berdintasuna lortzeko neurriak zehatzak nola txertatu behar diren azaltzen duen atalik. Legearen artikuluetan genero-berdintasunera jotzen bada ere, horietako bakar batek ere ez du neurri espezifikorik edo datu zehatzik jasotzen, horietan berdintasun-printzipioa finkatzen laguntzeko.

Hori ere ez da islatzen Gizarte Ekonomiari buruzko Legean; izan ere, genero-berdintasuna legearen hitzaurrean eta honen printzipio orientatzaile gisa baino ez da jasotzen. Legearen 4.c) artikuluan aldarrikatzen denez, erakunde horiek "barne-elkartasuna eta gizartearekiko elkartasuna sustatzera" zuzenduko dira, eta baita "tokiko garapenarekiko konpromisoa, gizonen eta emakumeen arteko aukera-berdintasuna, gizarte-kohesioa, gizarte-bazterkeria jasateko arriskuan dauden pertsonak gizarteratzea, enplegu egonkorra eta kalitatezkoa sortzea, bizitza pertsonala, familiakoa eta lanekoa uztartzea eta iraunkortasuna bultzatuko dituen" ere.

Laburbilduz, badirudi Ekonomia Sozialeko araudian generoa lantzen duten artikulua premisa hutsak edo interesen adierazpenak direla. Legeek ez dute adierazten nola landu edo gauzatu daitekeen genero-berdintasuna gizarte-ekonomiako erakundeetan. Izan ere, erakundeetan emakumearen presentzia bermatzen lagundu ahal duen betebeharririk ez da lantzen. Horrek esan nahi du ez dagoela apustu argirik, eta ez dagoela babes juridikorik emakumeak kooperatibetatik eta ekonomia sozialeko erakundeetatik lan merkaturatzen eta ondorioaz, ahalduz, lagundu ahal izateko.

Laburbilduz, arlo ekonomikoan, juridikoan eta sozialen aurrerapenak egon dira, hau da, ikuspuntu ezberdin guzti hauetatik berdintasunaren alde egindako lan eta apostuek emakumeen lan egoera hobetzea sustatu dute, izan ere, egun, emakume gehiago daude aktiboki lan merkatuan parte hartzen dutenak, lanpostu maskulinizatueta ere beraien presentzia handiagoa da, eta soldata arrakala murriztuz joan da. Hala ere, hauek ez dira nahikoa izan emakumea kooperatibismoan duen presentzia handitzeko ezta bermatzeko.

Leheango aztertu diren ataletan adierazi den moduan, emakumeen presentzia gizonezkoena baino altuagoa da egun lan merkatuan. Hala ere, ezberdintasun nabarmena dago bertan emakume eta gizonezkoek duten lan harremanen artean, hau da, kooperatibetako bazkideak gehienbat gizonezkoak dira eta hauek sozietate harremana daukate kooperatibarekin. Bestalde, kooperatibetan lan egiten duten emakumeen artean beseteren konturako langile izaera dutenen portzentaia esanguratsua da. Honek adierazi nahi du emakumeek zailtasun gehiago dituztela kooperatiben barruan lanbide karrera egonkor bat garatzeko.

Gaur egun, emakumeen lan egoera hobetu egin del aesan daiteke, emakume aktibo gehiago daudelako, eta emakume gehiagok lan produktibo bat (eta ordaindua) daukatelako. Hala ere, emakumeak biztanleria okupatuaren %48a suposatzen dute oraindik. Kooperatibe alderatuz, enptan eta enpresa tradizionaletan lan egiten duten emakumeen datuak alderatuz, enresa kapitalistetan lan egiten duten emakumeen presentzia gehiago igo da azken urteetan euskal kooperatibeetan baino. Berriz, bi erakunde berdinen arteko konparaketa egiten baldin badugu soladata arrakala oinarritzat hartuz, egun kooperatibetan emakume eta gizonezkoen soladata arrakala %21,4koa da, gizartean dagoena baino zerbait baxuagoa (%22,6%).

Beharbada, berdintasunera hurbiltzen gaituzten datu hauen oinarrian azken urteetan enpresetan eta kooperatibetan martxan jarri diren berdintasun neurriak egon daitezke, izan ere, egun, kooperatiben %57,8k berdintasun-neurriak jarri dituzte martxan azken urteetan, eta egun, 175 kooperatibek berdintasun-plana daukate. Gainera, aztertutako arlo juridikoan ere, bestelako aurrerapausu asko eman dira, esaterako, 2023 urteko ekainaren 28an, 5/2023 Errege Lege Dekretua sartu da indarrean. Bertan, adibidez, Guraso-baimen berria (Langilearen Estatutuaren 48 bis artikuluan jasotzen dena) ezartzen da. Hau guraso-baimen espezifiko bat da, seme-alabak edo urtebete baino gehiagok harreraren hartutako haurrak zaintzeaz arduratzen dena, hauek 8 urte bete arte eta gehienez 8 asteko iraupena izango duena; Era berean, Ezinbesteko baimen bat sortzen da Familia-larrialdiko arrazoi justifikatuei erantzuteko (Langileen Estatutuaren 37.9 artikuluan). Honek, konkretuki, urtean lau egunen baliokideak diren orduak hartzeko eskubidea aurreikusten du; Eta are gehiago,

guraso bakarrek familiei zuzendutako hobekuntzak arautu dira (Langileen Estatutuaren 48.6 artikuluan zehazki). Bertan, lan harremana etetzeko kasuetan seme-alabak jaiotzean, adoptatzean, edota harreran hartzen direnean, guraso bakarra dagoenean honek bi guraso dituzten familien kasuetan aurreikusten diren baimenak bateratzeko eskubidea izango duela aurreikusten da, jaiotzagatiko zaintzarako familia tradizionalak duten denbora bermea berdinduz.

3.5 Gizartearen aldaketa eta genero berdintasuna

Lan atal honetan, alde batetik, feminismoaren olatuen adierazpen azkar baten bidez, gizarte mailan gertatu diren aldaketak islatzen dira emakumeei tradizioz gizonentzat gordetako espazioetara iristeko aukera eman dietenak. Bestalde, atal honek, kooperatibak aldaketa sozial horiek bizkortzeko testuinguruak izan direla, eta emakumeen erabakimen eta parte hartzeko aukera islatu dutela gizarteko beste esparru batzuetan ez bezala, erakusten du.

Gizarte bakoitzean nagusi den genero sistemak zehazten ditu pertsonak betetzen dituzten funtzioak, portaerak eta jarduerak jaiotzen diren sexuaren arabera (Alcañiz 2003). Hori dela eta, generoaren kontzeptua sexu bakoitzaren rolean islatu da historikoki, eta, ondorioz, gizonak eta emakumeak gizartean espazio desberdinak betetzera eramanez, hierarkia eta balio desberdinen irizpideen arabera (Cobo, 1995).

Mendebaldeko gizarteetako genero sistema nagusia patriarkatua izan da. Patriarkatua emakumeen gaineko gizonen nagusitasunaren adierazpena eta instituzionalizazioa, eta gizartean, oro har, emakumeen gaineko nagusitasun horren zabalkuntza bezala definitu zuen lehenengo aldiz Gerda Lernerrek (1986) berak idatzitako "The Creation of Patriarchy" liburuan. Hortaz, esan dezakegu oinordetzan jaso dugun gizarte sistema gizonen dominazioan eta emakumeen gutxiagotasunean oinarritzen dela. Zentzu honetan, sistema honek, emakumeek gizonen eskubide berberak ez izatea eragin izan du historian zehar, adibidez, politikan parte hartu ezin izatea, ikasketa eta lanbide jakin batzuetara sarrera eduki ezin izatea, diruaren jabetza eduki ezin izatea, eta, beraz, independentzia ere ez, etab. (Alcañiz 2003).

Gaur egun, oraindik, generoen arteko berdintasun osoa eragozten duten oztopo ugari dauden arren, emakumeak, teorian zein praktikan, errebindikazio multzo koherente bat antolatzen iritsi diren hainbat une historikori esker, esan dezakegu gizartean aurrerapenak egin ditugula eta, ondorioz, tradizionalki gizonen okupatutako espazio askotan emakumeak

izan direla. Horrela ba, badira hainbat une eta izen memoria feministari ekarpenak egiten dizkietenak, baina Celia Amorós-en (1990) ikerketek Poulain de la Barre eta Frantziako Iraultzan (1789) zehar izandako emakumeen mugimenduak funtsezko bi une bezala kokatzen dituzte feminismoaren sorkuntzan, izan ere, hau baita **feminismoaren lehen olatuaren jatorria**. Une horretan Mary Wollstonecraft-ek (1792), aldarrikatzen zuen emakumeen mendekotasuna gainditzeko gakoa hezkuntzarako sarbidea zela, emakume heziek beren independentzia ekonomikoa garatu ahal izango lukeetelako ordaindutako jarduerak eginez. Hala ere, Frantziako Iraultzaren garaian lortu ziren eskubide eta askatasunak ez ziren unibertsalak, gutxienez biztanleriaren erdia baztertzeko zutelako. Emakumeek kolektibo zapaldua zirenean kontzientzia hartu bazuten ere, gizarteak aitortu zizkien funtzio bakarrik, ama eta emazte izatearena izan ziren. Horrela, erabakimenik gabe eta hezkuntza sistema normaletik kanpo, emakumeak eskubide eta ondasun liberalen eremutik kanpo geratu ziren (Valcárcel 2001).

Horregatik, **feminismoaren bigarren olatuaren** lorpen nagusiak botoa lortzea eta goi-mailako hezkuntzako sarbidea izan ziren. Orduan izan zen, XIX. mendean, feminismoa nazioarteko mugimendu autonomo eta antolatu bat izatera heldu zen lehenengo aldia (De Miguel, 2011). Emakumeen hezkuntzarako sarbidea (lehen mailako hezkuntzan) etxeko kanonak mantentzean izan zuen bere jatorria: emazte eta ama izartearen funtzioak ikastea, irakurketaren, idazketaren eta kalkuluaren ezagutzak behar bezala betetzeko. Handik gutxira, zenbait emakumeek maila erdiko hezkuntzan sartzea lortu zuten, eta honen oinarrian zegoen ideia emakumeek lan (feminizatu) baten bidez bizi ahal izatea zen, emazteak edota amak izan ezin baziren. Hezkuntzarako sarbidearen bide neketsu hauek lotura zuzena zuen emakumeen eskubide politikoekin: zenbait emakume talderen heziketa mailak aurrera egin ahala, zailagoa zen euren bozkatzeko eskubidea ukatzea. Honela 80 urte iraun zuen errebindikazio borroka baten ondoren, emakumeek bozkatzeko eskubidea eta hezkuntza eskubidea lortu zituzten Batasuneko zenbait estatutan, Lehen Mundu Gerraren ostean, eta Bigarren mundu gerraren amaieran, diktadurapean ez zeuden estatu guztiek aitortu zioten eskubide hori beren emakumeei (Valcárcel, 2001).

Aldi berean, bigarren olatu honetan “feminitatearen mistika” pentsamendua landu zen, Industria iraultza eta gatazka belikoen ondorioz emakume langilearen kontzeptuak ekarri zuen krisiaren eraginez. Emakumeek industria aurreko garaian ere (XVIII. mendearen lehen erdialdean) egiten zuten lan irule, jostun, urregile, garagardogile edota ekoizle bezalako lanak aurrera eramaten (Scott, 2001). Bigarren mailako zerbait bezala ikusten zen, lan egin behar zutenek bakarrik egiten zuten lan, batez ere gazteak, ezkongabeak eta klase baxukoak. Baina emakume langilearen figura nagusi izan zen XIX. mendean gerren

ondorioz lan-merkatuak emakumeengana jo behar izan zutenean gizonen lana ordezkatzaten fabrika eta industrietan (Valcárcel, 2001).

Honen ostean, gobernuek emakumeek lortutako enpleguetatik urrundu eta etxeko eremura bideratu nahi izan zituzten, eta prozesu horretan emakumeen aldizkariaren disuazio baikorrak eragin handia izan zituelarik. "Emakume langilearen" fenomenoak arazo soziala bihurtzen da: emakume batek bere etxeko ardurak utzi behar al ditu makinekin eta gizonekin lan egiteko? Garaiko horretako moralak eta gizonek uko egiten zioten emakumeek beren familia betebeharra uzteari, emakumeak familia batasunaren lotura direlako ideiarekin pean, eta emakumeen industria lana familia egituraren aurkako mehatxu gisa ikusten zen (Medina-Vincent, 2014), Michel Perrot-en (1976: 248) ikerketek zehazten duten bezala: "Industriak emakumeen edertasuna eta osasuna suntsitzen ditu eta bere funtsezko funtzioetik aldentzen ditu: amatasunetik."

Lanaren banaketa sexuala mahaigaineratu zen (honek ez du esan nahi lanaren banaketa sexualaren jatorria denik, baizik eta haren berrestea), honako hauek bereizita: lan produktiboa (merkatu bideratutako ondasunak eta zerbitzuak ekoizteari buruzkoa, kasu gehienetan soldata baten truke), batez ere gizonek egiten zutena, eta lan erreproduktiboa (belaunaldien ordezkapena bermatzen duten jarduerak egitera bideratua, besteak beste, seme-alaben zaintza, etxeari eustea, mantenua, familia janzteia eta abar) (Scott, 1993).

Baina "feminitatearen mistikak" fenomenoak nahasmendu larriak eragiten hasi zen emakumeen artean eta honekin batera feminismoaren **hirugarren olatua** heldu zen 60.hamarkadan. Emakumeek beren burua nortzuk ziren baino, zein funtzio betetzen zituzten definitzen zutela jakitean (emaztea, ama, etxekoandrea...) huts sentazio bat esperimendatzeko zuten, eta tranpa hori hausteko eta autonomia propioa lortzeko, lan munduan sartu behar ziren. Betty Friedman-en (1974) hitzetan, emakumeen hausnarketa hau da: "nire senarra, nire seme-alabak eta nire etxea baino zerbait gehiago behar dut". hau da, feminitatearen irudi edo estereotipo esentzialista kritikatzeko, eredu hori saihestezina zelakoan emakume guztientzat eta berdinekin bihurtzen zituelarik, hau da, sufragismoaren aurkako erreakzio patriarkalaren mugimendua zan (Valcárcel, 2001). 60.hamarkadako feminismoak feminitatearen mistikaren amaiera ekarri zuen, eta balio aldaketak eta bizimodu ezberdinak zabaldu zituen gizartean. Zentzu honetan, hirugarren olatuak statu quo femeninoa hausteko nahia du oinarritzat, eta hortaz feminismoa ez dela mugimendu homogeneo bat eta ez dagoela emakumei buruzko ideia bakar bat ere aldarrikatzen du (Garrido-Rodríguez 2020, Biswas, 2004 zitatzen).

Historian zehar feminismoak izandako bilakaeraren ondorioz gaur egun, borroka feministak antolaketa eredu ekonomiko eraldatzaile berrien aldarrikapena egiten du. Ezarritako ordena ekonomikoaren aurkako borroka horrek fronte patriarkal-kapitalista bikoitzean jarduten du, eta bizitza, zentzu zabalean, garapenaren erdigunean jarriko duen paradigma berri baterako aldaketaren ezinbesteko bidea da (Rius, 2017). Ildo horretan, eta aurreko paragrafoetan aipatzen den bezala, Ekonomia Feministak eta Ekonomia Sozial eta Solidarioak bizitza Ekonomiaren erdigunean kokatzeko interesa partekatzen dute. Ekonomia Feministak, gainera, azpimarratu du ezinezkoa dela bizitzaren iraunkortasunaren alde aurrera egitea sistema ekonomikoa hankaz gora jarri gabe, hau da, gure jarduerak zaintzaren eremutik birpentsatzea eta, genero ikuspegiarekin, bizi garen sistemaren desberdintasunak zuzenduko dituzten aldaketak sartzeara, erakunde publikoetan, pribatuetan eta, ekonomia sozial eta solidarioko erakunde eta enpresetan ere (Castro, 2018).

Zentzu honetan, Kooperatiba, egitura eta funtzionamendu demokratikoan oinarritutako Ekonomia Sozialeko hastapenei erantzuten dion enpresa antolaketa modu bat da. Kooperatibetan, pertsonen eta lanari ematen zaie lehentasuna, kapitalari lehentasuna eman beharrean. Horrela, bazkideek (gizon zein emakumeek) ekarpen ekitatibo bat egiten diote kapitalari, (RIBAS BONET, 2006), beraz, pertsona horiek erakundearen erabakietan duten parte hartzea, eta honen balioa orekatua da, kapitalean oinarritutako beste sistema batzuk ez bezala, non fokua indibidualtasunean eta lehiakortasunean jartzen den. Zentzu honetan esan dezakegu Ekonomia Sozialeko erakundeak merkatu kapitalista baten aurrean praktika alternatibo gisa aldarrikatzen direla. Kooperatibak erreferenteak dira gizarte erantzukizunaren printzipioak lantzerako orduan, izan ere eta aurretik aipatu bezala, oinarrian dute langile guztien arteko berdintasuna sustatzea; horixe izan baitzen enpresa eredu honen lehen aldarri historikoetako bat. Hortaz, mugimendu kooperatiboa, teoriarik behintzat, emakumeak barne hartzen dituen berdintasuneko ikuspegi zabal batetik sortzen da, hauentzat eskubide sozial eta politikorik ez zegoen garaietan ere (Casola, Rabasa y Millan, 2022). Mugimendu kooperatiboaren hastapenetara jotzen badugu Rochdaleko kooperatiba (1844) aitzindaria izan zen ere bere garaian emakumeak kooperatibako kide izatea onartzen zuelako hasieratik, eta hau herrialde batek emakumeen botoa onartu baino 50 urte lehenago gertatu zen. Emakumeak kooperatibako kide izan zitezkeen arren, eta nahiz eta batzarrean botoa eduki eta zuzendaritza karguak bete zitzaizkien, kasu askotan, emakumeen independentzia ekonomiko ezak eta kolektibo honek momentu horretan zituen beste oztopo sozial batzuek zirela medio, eta ez zuen erabat posible egiten.

Hala ere, mugimendu kooperatiboa emakumeek proposatzen dituzten aldaketetan sakontzeko eremu emankorra da. Hori da Mariel Lesnichevsky-k (2019: 85.) esaten duena Emakume eta Identitate Femeninoen 2. Topaketa-an ateratako ikerketa ondorioetan:

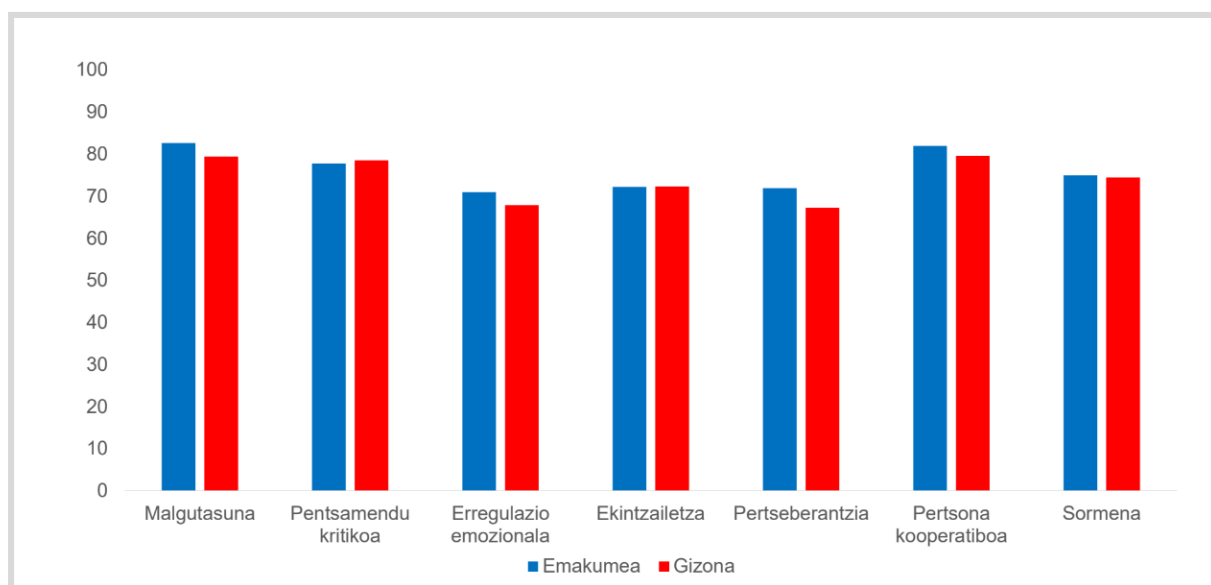
gizarte bidezkoago bat eraikitzea kooperatibismoaren bidez egiten da, eta horren printzipioek genero berdintasunerako eremu emankorragoa izatea eragiten dute. Horrek ez duela esan nahi mugimendua gizarte patriarkal baten parte ez denik, izan ere, gizarte horrek bere eremu guztietan zeharkatzen duten egitura matxistak ditu eta hortaz gizarteak zituen moldeak erreproduzitu dituzte.

Estereotipo batetik abiatuta, hau da, sexu bakoitzari lotutako ezaugarriak eta atributuei buruz gizartean nagusitzen diren sinesmenak gizonak eta emakumeak nolakoak diren deskribatzeaz gain, izan beharko luketen modua ere definitzen dutela (Pérez-Quintana et al. 2017), emakumeek pertsona ingurunean jartzen dituzten lan testuinguruak aukeratzeko duten preferentzia nabaria da. Honela, estereotipo maskulinoa "ni" aren gainean eraikitzen da, bere bizitzako protagonista gisa, eta estereotipo femeninoa aldiz, "besteentzako" estereotipoaren gainean eraikitzen da (García-Leiva, 2005). Izan ere, ekonomia kapitalistak indibidualtasunaren eta lehiakortasunaren ezaugarrien arabera egituratuta dauden bitartean, eta ekonomia sozialak, lankidetzaren eta elkartasunaren kontzeptuen gainean. Gainera, 2021ean egindako "La Mujer en la ESS" azterlanaren emaitzetako batean ondorioztatzen da beharrezkoa dela Ekonomia sozialean lan egiten duten gizonak ere emakumeen lidergo estiloaren berezko gaitasunak eskuratzea.

Hori esanda, ondoriozta daiteke erlazio bat dagoela lidergo kooperatiboaren eta tradizioz genero femeninoarekin lotuta dauden egiteko moduen artean. Alde batetik emakumeei tradizionalki esleitzen zaizkion lidergo ezaugarriak Puyal eta Sanagustinen (2006) ustez hauek dira: komunikatzeko gaitasuna, pertsonen giza alderdia kontuan hartzeko gaitasuna, bestearen lekuan jartzeko gaitasuna, taldean lan egiteko gaitasuna, arazoak aztertze eta konpontzeko gaitasun intuitiboak, lidergo demokratikoa eta parte-hartzailea, lider izatea bere boterearen beharrezko adierazpenik eman gabe, gatazkei aurrez aurre ez egitea eta epe luzerako adostasunak bilatzea. Beste alde batetik, Mondragon Unibertsitateko Hezkuntza eta Humanitate Zientzien fakultatean, MU mailan ikasle zein irakasleen "izaera kooperatiboa" neurtzeko aurrera eraman den proiektu baten baitan, honela definitzen dute pertsona kooperatiboa: pertsona integrala, norbera izaten dakiena, besteekin harremanak modu positiboan eraikitzen dituen, talde lanean eta lankidetzan jarduten dena eta orientazio soziala duena, berdintasunaren ikuspegiarekin erantzuteko lana egiten du; eraldaketa sozialaren aldeko ekintzaile konprometitua eta arduratsua da.

Jarraian, adibide bezala aurkezten da Mondragon Unibertsitateko Enpresagintza Fakultateko Administrazio eta Zuzendaritza Graduko maila guztietako ikasleek betetako 22-23ko inkestaren emaitzak. Neurtzen diren aldagai guztietan gizon eta emakumeen aldea oso nabarmena ez den arren, emakumezkoen kasuan “Pertsona kooperatiboa”-ren aldagaia kasu guztietan (Maila zein titulazio guztietan) altuagoa da.

16. Grafikoa: *Administrazio eta Zuzendaritza graduko ikasleen ERAGIN inkestaren emaitzak sexuka banatuta.*

Iturria: Mondragon Unibertsitateko Humanitate eta Zientzien Fakultatea

Aurreko guztia laburbilduz, feminismoak izandako bilakaerak Ekonomia Feministak defendatzen dituen elementuak ahalbideratu eta boteretu ditu: ekonomiaren eta gizartearen arteko harreman sakonaren berri ematen duen ikuspegitik kokatzen du ekonomia (Carrasco 2017). Era berean, Ekonomia Sozialaren funtsak ildo berdina jorratzen duen heinean, esan dezakegu emakumeek kooperatiben nortasuna indartzen dutela, arlo sozialaren eta enpresakoaren arteko oreka sustatzen dute, kooperatiben sinesgarritasuna sustatzen dute eta helburu kooperatiboa betetzeko aukera handitzen dute. Dame Pauline Grenn, Nazioarteko Kooperatiba Aliantzaren (ACI) lehen Emakume Presidentearen hitzetan, "Gaur egun, emakumeek kooperatiba arrakastatsuak kudeatzen dituzte mundu osoan, eta emakumeek eredu kooperatiboaren bilakaera bultzatzen dute, kooperatibei ekarpen diferentzial bat eginez" (ACI, 2016).

4.- EMAKUME KOOPERATIBISTA ERREFERENTEAK

Atal honen helburua euskal kooperatiba mugimenduan erreferenteak izan diren emakumeak identifikatu eta beraien lana errekonozitzea izan da. Badira hainbat urte Euskadiko Kooperatiben Goren Kontseiluak Martxoak 8aren inguruan hainbat emakume omendu dituela eta hari horri tiraka, kooperatiba mugimenduan erreferenteak diren emakumeak identifikatzen saiatu gara. Bakoitzaren informazioa laburbiltzen duen fitxa bat egin dugu.

Halaber, emakume bakoitzari elkarrizketa bat egin zaio, etorkizunean informazio hori aztertu eta kooperatibismoak emakumeei egindako aportazioei buruzko ikerketa egiteko.

Proiektu honen baitan emakume gutxi batzuk identifikatu diren arren, etorkizun hurbilean lan honekin jarraitzeko asmoa daukagu. egindako fitxak lehenengo eranskinean ikusi daitezke. Hona hemen, aurrerantzean elkarrizketatu nahiko genituzkeen emakumeen izenak:

Amaia Agirre (Fagor)	Nekane Arratibel (Huhezi)	Carmen Heras	Nuria Agirre (LK)
Begoña Pedrosa (Huhezi)	Ana Agirre (Tazebaez)	Leire Mugerza (Mondragon)	Maria Ubarretxena
Ino Galparsoro (Eroski)	Irene Alberdi (ULma)	Itziar Usabiaga (Ausolagun)	Maria Luisa Mendizabal
Nagore Ipiña (Huhezi)	Amalia Ormaetxea	Miren Zilaurren	Josefina Mujika (Ausolagun)
Koro Arrizabalaga (LKS)	Alazne Guridi (ULMA Manuntencion)	Mirene Arri (Elkarlan)	Itziar Garitagoitia(Ecenarro)
Ane Gaztañaga (Copreci)	Lourdes Altzibar (Danobat)	Zurine Sorrozua (Urretxindorra)	Jone Urcelay(Ulma)
Rosa Carabel (Eroski)	Marta Carazo (Eroski)		

5.- GENERO BERTINTASUNEAN ERREFERENTE IZAN DIREN KOOPERATIBAK

Aurreko atalean emakume kooperatibistak identifikatu eta errekonozitu baditugu, hemengo atal honetan, emakumeen berdintasunaren alde ekarpenen bat egin duten kooperatibak identifikatu ditugu, hauek errekonozitze aldera.

Kooperatibek arlo ezberdinetan egin diote ekarpena genero berdintasunari. Kooperatiba batzuk, emakumeak lan mundura sartzeko sortu ziren, hala nola, Auzolagun, Fagor Electronica... emakumeak oraindik lan merkatuan lekurik ez zutenean eta legediak ere traba nabarmenak jartzen zizkietenean, batez ere behin ezkondu eta gero. Ondorengo urteetan ere sortu dira beste kooperatiba batzuk antzeko helburu batekin. Badaude sektore batzuk non emakumeen presentzia murriztagoa den eta sektore horietako enpresetan lan egitea emakumeentzat zaila den. Bada, sektore horietan kooperatibak ere sortu dira, asko emakumez bakarrik osatuak edo emakumeek sortuak, zailtasunak dituzten sektoreetan lan aukerak izateko helburuarekin.

Beste kooperatiba batzuk emakumeak lan prekariotik atera eta emakumeei baldintza duineko lana eskaintzeko sortu ziren, SSI taldearen kasua adibidez. Izan ere, kooperatibei aitortzen zaie lan duina eskaintzeko duten oinarria eta ezaugarri horri esker etxez-etxe lanean, edo baldintza ez duinetan lan egiten duten emakumeentzat aukera aparta izan da kooperatiba batetan lan egitea.

Badira kooperatiba batzuk, parekideak edo ia parekideak izanagatik genero berdintasunean aurrepausoak eman nahi izan dituztenak eta emakumeek lidergo postuetan jarri dituztenak, segregazio bertikalari aurre eginez. Oraindik ezberdintasunak nabarmenak diren arren aurrerapausoak eman dituzten kooperatibak gero eta gehiago dira, joera hau gizartearen isla ere baden arren.

Eta azkenik, genero berdintasuna kooperatiba ereduko muina den kooperatibak ere badaude (Emun kooperatiba adibidez). Hauek genero berdintasunaren alde hainbat neurri ezberdin ezarri dituzte kooperatibetan, batzuk bizitza erdian jartzeko apustua eginez. Aintzindari diren kooperatiba hauetan, ekonomia feministak proposatzen dituen begiradak txertatzen hasita daude.

Atal honetan, arrazoi bategatik zein beste bategatik genero berdintasunaren alde egindako kooperatiba identifikatu dira eta beraiei buruzko informazioa fitxa batean laburbildu da. 2. eranskinean daude egindako fitxak. Atal honetan egindako lana, epe luzeko lan baten hasiera dela ulertzen da, denbora faltaren ondorioz gehiago egiteko aukera izan ez dugulako.

6.- KOOPERATIBAK ETA GENERO BERDINTASUNA: ETORKIZUNERA BEGIRAKO ERRONKAK

Aurreko ataletan nabarmen geratu da nahikoa corpus teoriko badagoela kontzeptualki kooperatiba eredua eta ekonomia feministaren artean hainbat elkargune daudela baieztatzeko. Datuek ere argi erakusten dute kooperatibek eta emakumeek urte luzeetako hartu emana dutela eta bata bestearengandik aberasten dela. Hala ere, ezin uka daiteke, bai garapen teorikoan, baina batez ere praktikoan, kooperatiba ereduak oraindik hainbat erronka dituela genero berdintasunaren esparruan. Atal honetan erronka horiek zerrendatuko dira, aurrera begira kooperatibek jorratu beharreko alorrak izango direlakoan:

1.- Kooperatibetan genero-ikuspegia integratzeko, beharrezkoa da erakunde horiek diskurtso feminista bat hartzea, beren misioan, printzipioetan eta balioetan zehaztuko dena. Kooperatibak eta Ekonomia Sozialeko erakundeak, berdintasun eta justizia sozialaren printzipioetan oinarritzen diren arren, genero-ikuspegia ez da zeharka bada ere orain urte gutxi arte txertatu. Azken hamarkadan, esate baterako, esperientzia kooperatibo batzuen agendan sartu da generoa (adibidez, ACI erakundeak, 2015erako, adierazi zuen genero-berdintasuna mundu-mailako lehentasuna dela mugimendu kooperatiborako). Hala ere, beharrezkoa da diskurtso gaurkotuagoa eraikitzea, ekonomia feministaren aldarrikapenetara egokitutakoa, kooperatibak eta ekonomia sozialeko erakundeak genero-berdintasunean abangoardian egon daitezen.

2.- Berdintasunerako diskurtso feminista kooperatiben antolakuntzara eta praktikara eraman behar da, erakunde horietan genero-berdintasuna egiazki emango dela bermatu ahal izateko. Eredu kooperatiboak aukera-berdintasuna sustatzeko eta emakumeen lan-baldintzak hobetzeko ahalmena erakutsi duen arren, praktikan lortutako emaitzak ez dira beti izan espero zirenak, eta desberdintasunak daude gizarte-ekonomiako erakundeen balio teorikoen eta errealitatearen artean (Meliá et al., 2020; Nippierd, 2012; Dicapua et al., 2020; Arando et al., 2021). Hau da, berdintasunezko filosofia ez da automatikoki eguneroko kudeaketara eramaten, eta are gutxiago genero-berdintasunari dagokionean. Eredu kooperatiboak genero berdintasunean hainbat puntu bermatu beharko lituzke: emakumeek enplegu duina izateko aukera bermatzea, pertsona eta profesional gisa garatzea sustatzea, bereizketa horizontal eta/edo bertikalari eta soldata-arrakalari buruzko desberdintasunak murriztea (Batlle eta Sánchez, 2021) eta genero-rolak eta -estereotipoak kooperatibetan betikitzea saihestu beharko luke (Gómez, 2019).

3.- Kooperatibek lidergo-postuetan emakumeen parte-hartze aktiboa areagotzeko eta ordezkaritza hobetzeko erronkari aurre egin behar diote, baita jabetza-eskubideak eta

parte-hartze politikoa baldintza berberetan eskuratzeko aukera bermatu ere (Baruah, 2023). Alde horretatik, eta parekotasunaren kontzeptutik haratago, funtsezkoa izango da lidergo feministako ereduak garatzea, kooperatibak eraginkortasunaren, jasangarritasunaren eta bizitzaren zainketaren bidez kudeatu nahi baldin badiztute.

4.- Zainketen ekonomian kooperatibek ere aurrera egin behar dute (Tarditti et al, 2021). Zainketen ekonomia eta eredu kooperatiboa elkarren osagarri direla eta elkar indartu dezaketela uste dugu, biek lortu nahi baitute zainketa-lana balorizatzea eta aitortzea, bai eta gizarte bidezkoagoa eta solidarioagoa eraikitzea ere. Ikuspegi hau txertatzeak emaitza positiboak sor ditzake, bai zainketa-lana egiten dutenentzat, bai gizarte osoarentzat. Kooperatibek hainbat eragileren arteko lankidetzaz bultzatuta daude, hala nola erakunde komunitarioen, gizarte-enpresen eta erakunde publikoen artekoa, zainketari lotutako erronkei taldean ekiteko. Horren barruan sartzen dira laguntza-sareak sortzea, zaintzaileak prestatu eta gaitzea, zainketa-zerbitzuen kalitatea eta irisgarritasuna hobetzeko politika publikoak diseinatzea, eta zainketa-eredu iraunkorrak eta pertsonen beharretan oinarritutakoak sustatzea.

5.-Bestalde, Luperonek iradokitzen duenez (2021), beharrezkoa da informazio zehatza izatea, emakumeek kooperatibetan benetan eta kualitatiboki parte hartzen dutela ulertzeko. Datu eskasia hori, Espainiaren kasuan Ekonomia Sozial osora zabaltzen dena, emakumeei zuzenean eragiten dieten behar, praktika eta interesak zehatz-mehatz identifikatzea eragozten du. EAEren kasuan, alde batetik, Eusko Jaurlaritzaren Lan eta Gizarte Sailaren barnean kokatzen den Ekonomia Sozialeko departamentuak argitaratzen dituen informeak eta bestetik, OVESS-GEEB ikerketa zentruak argitaratutako datuak kontutan hartuta, ekonomia sozialari buruzko argazki orokor bat badago eta bertan generoari buruzko datu gutxi batzuk agertzen dira. Hala ere, eskura dagoen informazioa ez da nahikoa ikerketa sakonak egiteko.

Informazio zabalagoa edukitzeak aukera emango luke kooperatibetan emakumeek duten parte-hartzea aztertzeke eta egiten dituzten ekarpenetan oinarritutako azterlanak sustatzeko. Era berean, oinarri zientifiko sendoa izateak erraztu egingo luke kooperatibetan genero-berdintasunarentzat estrategiak formulatzea eta emakumeen botere ekonomikoak sustatuko duen politika publiko inklusiboak garatzea. Emakumeek gizarte-ekonomian, orokorrean, eta kooperatibetan zehazki, egiten dituzten ekarpenak guztiz onartu eta baloratzean, neurri eraginkorrak hartu ahal izango dira emakumeen parte-hartzea sustatzeko eta arlo horretan lidergoa sustatzeko. Alde horretatik, eta pentsamendu feministaren ikuspuntutik, oso interesgarria da azterketetan intersektionalitate kontzeptua

sartzea (Hancock, 2007). Intersekziotasunaren ikuspegiak berekin dakar gizarte-kategoria askotako kide izatea kontuan hartzea eta horrek desberdintasunean nola eragiten duen ulertzea, sexu-kategoriaz haratago. Ildo horretatik, azterketetan arraza, erlijioa, aniztasun funtzionala edo orientazio sexuala aldagai gisa sar litezke, eta generoarekin gurutzatu. Ikuspegi multidimentsional hori bereziki garrantzitsua da kooperatibentzat, oinarrizko elementua baita desberdintasun guztiak bilduko dituen benetako justizia soziala lortzeko.

7.-AZKEN ONDORIOAK

Proiektu honen helburua kooperatiba eta emakumeen arteko erlazioa aztertzea izan da ikuspegi holistiko batetik. Marko teoriko batetatik hasi eta EAEko azken hiru hamarkadetako eboluzioaren azterketa bat eginez. Emakume kooperatibista eta genero berdintasunean erreferente diren kooperatiben identifikazioa egin eta aitortza ariketa bat ere egin nahi izan da. Bukatzeko etorkizuneko erronkei buruzko identifikazio lana egin da.

Azterketa guzti honen ondoren, nabarmena da emakumeek kooperatiba munduan duen presentzia garai batekoa baino askoz parekideagoa dela eta genero berdintasunarekin lotutako beste alor batzutan ere aurrepausuak ematen ari direla kooperatibak. Hala ere, gizartearen eboluzioarekin oso lotutako aurrerapausuak direla esan daiteke.

Kooperatibek, mugimendu bateratu bezela ez dute aparteko konpromisurik hartu emakumeen berdintasunaren alorrean eta emakumeen berdintasunaren alde lan politak egin dituzten kooperatibak badauden arren, ez da kooperatiba ereduak bere osotasunean bere egin duen erronka bat.

Kooperatiba ereduak berdintasunari balio erantsi bat eskaini nahi badio, generoaren alorrean diskurtso berritu bat eskaini beharko luke eta apustu ausartagoak egin. Horretarako kooperatiba mugimenduaren baitan baditu praktika on ezberdinak, kooperatiba mugimendura bere osotasunean eraman beharko lituzkeenak.

8. BIBLIOGRAFIA

ALCAÑIZ MOSCARDÓ, Mercedes. Género, cambio social y desarrollo. *Asparkía: investigació feminista*, 2003, n.º 14, pp. 11-32.

AMORÓS PUENTE, Celia. Pragmatización del cogito, ética y feminismo en François Poullain de la Barre. *Enrahonar: an international journal of theoretical and practical reason*, 1999, pp. 363-367.

ALIANZA COOPERATIVA INTERNACIONAL Equidad de género y empoderamiento femenino en las cooperativas, 2016

BISWAS TORJADA, Andrea. La tercera ola feminista: cuando la diversidad, las particularidades y las diferencias son lo que cuenta. *Casa del tiempo*. 2004, pp. 65-70.

CARRASCO BENGEOA, Cristina .La economía feminista. Un recorrido a través del concepto de reproducción, 2017, nº91, pp. 53-77

CASTRO GARCÍA, Carmen. Economía feminista: ikusezina ikusgai egiten. *Economistas sin fronteras*. 2018, n.º 29, pp. 11-15

CASOLA, Natalia; RABASA, Natalia; MILLÁN, María Cooperar como una mujer, IDelcoop, 2022, nº236, pp. 169-194

DE MIGUEL ÁLVAREZ, Ana. “Los feminismos a través de la historia”. *Feminismo de la diferencia y últimas tendencias*, 2011, vol 21.

FRIEDAN, Betty: La mística de la feminidad , Madrid, Júcar, 1974.

García-Leiva, Patricia. Identidad de género: Modelos explicativos, *Escritos de Psicología*, 2005, no7, pp. 71-81.

GARRIDO-RODRIGUEZ, Carmen. Repensando las olas del Feminismo. Una aproximación teórica a la metáfora de las “olas”. *Revista de Investigaciones feministas*. 2021, vol. 12, n.2, pp. 483-492.

GARRIGUES GIMÉNEZ, Amparo. *Diálogo social europeo, negociación colectiva y medidas gender-fair: Experiencias comparadas y análisis de resultados*. Madrid: Ed. Reus, 2014, pp. 7-8.

GUIRAO MIRÓN, Cristina. “Nuevas formas de relación trabajo productivo y sociedad: la conciliación de la vida familiar y laboral”. *Prisma Social: Revista de investigación social*, 2011, núm.6, p. 308.

SCOTT, JOAN W. (1993): «La mujer trabajadora en el siglo XIX»

LERNER, Gerda . La creación del patriarcado, 1990, Barcelona, Crítica.

LESNICHEVSKY, Mariel. Construyendo la identidad Femenina cooperativa, *Idelcoop*, 2019, n.227, pp. P. 81-87

MARTIN, Diana, WENCELL, Daria & ATEINZA, Maria. Las mujeres en la ESS: PERFIL DE COMPETENCIAS Y NECESIDADES DE FORMACIÓN PARA INCREMENTAR Y VISIBILIZAR SU LIDERAZGO, 2021, REAS Red de Redes de Economía Alternativa y Solidaria

MONTERO COROMINAS, Justa. Feminismo: un movimiento crítico. *Psychosocial Intervention online*. 2006, vol.15, n.2, pp.167-180

MUÑOZ SAAVEDRA, Judith. Una nueva ola feminista... Más allá del #MeToo. Irrupción, legado y desafíos. En P. rivera-Vargas, J. Muñoz-Saavedra, R. Morales-Olivares & S. Butendieck-Hijerra (Eds.), *Políticas Públicas para la Equidad (Vol II)*. 2019, Santiago de Chile: Colección Políticas Públicas, Universidad de Santiago de Chile.

Pérez-Quintana, Antonio., Hormiga, Ester., Martori, Joan Carles., y Madariaga, Rosa. The influence of sex and gender-role orientation in the decision to become an entrepreneur, *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, 2017, vol. 9, no1, pp. 1-38.

PERROT, Michelle : (1976) «El elogio del ama de casa en el discurso de los obreros franceses del Siglo XIX» en AMELANG, James S. y NASH, Mary. (eds.): *Historia y género: las mujeres en la Europa Moderna y Contemporánea*, Edicions Alfons El Magnànim, Universitat de València

PUYAL ESPAÑOL, Esther., y SANAGUSTÍN FONS, Victoria. El liderazgo empresarial femenino: Reflexiones y Paradojas, *Trabajo: Revista andaluza de relaciones laborales*, (2006), nº17, pp. 169-186.

RIBAS BONET Maria Antonia, Mujeres y cooperativismo en la Comunidad Autónoma del País Vasco. *GEZKI*, 2006, n.º 2, pp.153-175

RIUS BUITRAGO, Alicia. El enfoque de género en la economía social y solidaria: aportes de la economía feminista, *Economistas sin fronteras*. 2017, n.º 25, pp. 6-10

SEVILLA MERINO, Julia. y VENTURA FRANCH, Asunción. "Evolución del Derecho social europeo". *Revista del Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales*. 2005, núm. 57, p. 77.

VALCÁRCEL BERNALDO DE QUIROS, Amelia. La memoria colectiva y los retos del feminismo. *Los desafíos del feminismo ante el siglo XXI*. 2000, pp. 19-54.

Agarwal, B. (1997). Environmental action, gender equity and women's participation. *Development and change*, 28(1), 1-44.

Barker, D., Bergeron, S., & Feiner, S. F. (2021). *Liberating Economics, Second Edition: Feminist Perspectives on Families, Work, and Globalization*. University of Michigan Press.

Baruah, B. (2023). Gender equality and empowerment. In *Edward Elgar Publishing eBooks* (pp. 231–239). <https://doi.org/10.4337/9781803920924.00044>

Bastida, M., Oliveira, A. & Cancelo, M. (2020): Factores de atracción para el emprendimiento cooperativo femenino. Análisis del microemprendimiento en Galicia. In Dicapua, M.A, Senent, M.J., Fajardo, G., Economía social y solidaria y género: aportes transdisciplinarios desde Europa y Latinoamérica , Tirant lo Blanch, pp. 49-78

Batlle, M. F., & Sánchez, R. A. (2023). Plataformas digitales para los cuidados y entidades de Economía Social. CIRIEC España. *Revista Jurídica De Economía Social Y Cooperativa*, 41, 45. <https://doi.org/10.7203/ciriec-jur.41.24970>

Bergeron, S. (2023). Feminist economics. In *Encyclopedia of the Social and Solidarity Economy* (pp. 37-43). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781803920924.00017>

Bergmann, B. R. (1981). The economic risks of being a housewife. *The American economic review*, 71(2), 81-86.

CEPES (2023, 30 de Junio). ¿Qué es la Economía Social? <https://www.cepes.es/econ-social-que-es>

Carrasco, C. (2006). La economía feminista: Una apuesta por otra. *Estudios sobre género y economía*, 15, 29.

Castillo, Z & Panduro-Tenazoa, N. (2021). Mujeres, Cooperativismo y Participación: La Economía Social y Solidaria en la región Ucayali-Perú. In *Mujeres, Cooperativismo y Economía Social y Solidaria en Iberoamérica*, In Marcuello, C., Barragán, M.C., Navarro, E., Álvarez, J. F (Eds.), (pp. 285-300) OIBESCOOP.

COCETA (2019). Las mujeres en las cooperativas de trabajo. <https://www.coceta.coop/publicaciones/estudio-mujer-cooperativismo-coceta-2019.pdf>

Núñez, R. B. C., Bandeira, P., & Santero-Sánchez, R. (2020). Social economy, gender equality at work and the 2030 agenda: theory and evidence from Spain. *Sustainability*, 12(12), 5192. <https://doi.org/10.3390/su12125192>

Costantini, A., & Sebillio, A. (2022). Gender equality and women empowerment in social economy enterprises: enablers and barriers. In *Gender equality and women empowerment in social economy enterprises: enablers and barriers: Costantini, Anastasia| uSebillio, Alessia*. Liège (Belgium): CIRIEC International, Université de Liège.

Elio, E. (2006): Responsabilidad Social En Las Cooperativas: Igualdad Entre Hombres y Mujeres. *GEZKI, Revista Vasca de Economía Social* 2: 35–71.

Elio, E. (2011): Igualdad en el gobierno cooperativo: participación de las mujeres en los consejos rectores de las cooperativas de Mondragón, Tesis doctoral, Universidad del País Vasco.

Etxezarreta, E. (2021): “Economía social en Euskadi: relato comun” en Enciso, M., Bengoetxea, A. Uriarte, L., *Relato de la Economía social en el País Vasco*,. (pp.19-40), Dykinson

Ferber, M. A., & Nelson, J. A. (Eds.). (2009). *Beyond economic man: Feminist theory and economics*. University of Chicago Press.

Ferber, M. A., & Nelson, J. A. (Eds.). (2020). *Feminist economics today: Beyond economic man*. University of Chicago Press.

Folbre, N. (2021). *The rise and decline of patriarchal systems: An intersectional political economy*. Verso Books.

Gobierno Vasco (2023): Informe de la Economía Social vasca 2020 y avance de los resultados de 2021,

<https://www.euskadi.eus/documentacion/2022/informe-de-la-estadistica-de-la-economia-social-vasca-2020/web01-s2lanju/es/>

Gómez, I. (2019): “Las cooperativas de mujeres en España: ¿empoderamiento o perpetuación de roles de género”. *REVESCO Revista de Estudios Cooperativos*, 131, 48-64.

Gómez, J. (2021): “Tras los pasos de las mujeres cooperativistas cubanas”, En *Mujeres, Cooperativismo y Economía Social y Solidaria en Iberoamérica*, In Marcuello, C., Barragán, M.C., Navarro, E., Álvarez, J. F (Eds.), OIBESCOOP (pp. 153-172)

Hancock, A. M. (2007). Intersectionality as a normative and empirical paradigm. *Politics & Gender*, 3(2), 248-254.

INE (2023, 30 de Junio). Mercado Laboral. https://www.ine.es/dyngs/INEbase/es/categoria.htm?c=Estadistica_P&cid=1254735976594

Luperón, G. (2021): “Superando las desigualdades entre hilos y agujas, la tierra y el liderazgo de las mujeres”, En *Mujeres, Cooperativismo y Economía Social y Solidaria en Iberoamérica*, In Marcuello, C., Barragán, M.C., Navarro, E., Álvarez, J. F (Eds.), OIBESCOOP (pp. 31-56)

Marcuello, C., Álvarez, J. F., Barragán, M. D. C., & Navarro, E. (2022). *Mujeres, Cooperativismo y Economía Social y Solidaria en Iberoamérica.*, OIBESCOOP

Matthaei, J. (2009, June). Beyond Economic Man: Economic Crisis, Feminist Economics, and the Solidarity Economy. In *International Association for Feminist Economics Conference, Boston.*

Miranda, P., Inostroza, A & Yáñez, N. (2021): “El rol de las mujeres en el desarrollo del cooperativismo en la última década en Chile” (2010-2020), En *Mujeres, Cooperativismo y Economía Social y Solidaria en Iberoamérica*, In Marcuello, C., Barragán, M.C., Navarro, E., Álvarez, J. F (Eds.), OIBESCOOP (pp. 31-56)

Monzón, J.L., Soler, A., Chaves, R. (2021). “ El empleo de la mujer en las cooperativas y sociedades laborales Valencianas tras un año de CRISIS Covid-19”, CIRIEC

<http://ciriec.es/?descargar-publicacion=3507&view=1>

Mutuberria, V. (2022): “Economía social y géneros: apuntes para el debate urgente desde la experiencia Argentina”, En *Mujeres, Cooperativismo y Economía Social y Solidaria en Iberoamérica*, In Marcuello, C., Barragán, M.C., Navarro, E., Álvarez, J. F (Eds.), (pp. 31-56)

Navarro, E. (2021): “Protagonismo das mulheres na luta pela economia social e solidária no brasil: o caso da rede feminista”, En *Mujeres, Cooperativismo y Economía Social y Solidaria en Iberoamérica*, In Marcuello, C., Barragán, M.C., Navarro, E., Álvarez, J. F (Eds.), OIBESCOOP (pp. 57-76)

OECD (2023): Beyond pink-collar jobs for women and the social economy, OECD Local Economic and Employment Development (LEED) Papers, <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/44ba229e-en.pdf?expires=1686558050&id=id&accname=guest&checksum=039A3ECC78CE20D2E283CB5A7410C6E8>

Olveira, A. & Bastida, M. (2019). Motivaciones de las mujeres para emprender en cooperativas. *La Implementación de Los Objetivos de Desarrollo Sostenible (ODS): ¿Qué Papel Desempeña La Economía Social y Solidaria (ESS)*, 1-17.

Organización Internacional del trabajo (OIT) (2015): Advancing gender equality the co-operative way, International Labour Office, Enterprises Department, Geneva, retrieved from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/---coop/documents/publication/wcms_379095.pdf [access date: 10.06.2021].

Organización Internacional del trabajo (OIT) (2015b): Cómo utilizar la ventaja de las cooperativas en favor del empoderamiento de las mujeres y la igualdad de género. Cooperativas y el Mundo del Trabajo n°1, retrieved from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/---coop/documents/publication/wcms_377666.pdf [access date: 19.06.2023]

Organización Internacional del trabajo (OIT) (2022): El trabajo decente y la economía social y solidaria, International Labour Office, Ginebra https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_841042.pdf

Pérez Orozco, A. P., & Mason-Deese, L. (2022). *The Feminist Subversion of the Economy: Contributions for a Life Against Capital*. Common Notions.

Red de Economía Alternativa y Solidaria (REAS) (2022): La Economía Social y Solidaria enseña el corazón: Buenas prácticas de las organizaciones para una Economía Solidaria y Feminista, http://reasnet.com/intranet/wp-content/uploads/bp-attachments/15316/REAS-Red_Buenas-practicas-organizaciones-para-una-EC-Solidaria-y-Fem.pdf?fbclid=IwAR3fjDdAx19fbLpMOUYpaHib5glI3FfxrKvubvaTXRNuBGeDnWabojzlk

Red de Economía Alternativa y Solidaria (REAS) (2022): Carta de principios de la Economía Solidaria.

https://reas.red/wp-content/uploads/2022/08/Carta_de_la_Economia_Solidaria_2022_cast.pdf

Red Intercontinental para la promoción de la Economía Social y Solidaria (RIPESS) (2012). <https://www.ripest.org/?lang=es>

Strober, M. H. (1994). Rethinking economics through a feminist lens. *The American Economic Review*, 84(2), 143-147.

Tarditti, M. D. M., Samper, S. E., & Rivera-Ferre, M. G. (2021). Mujeres en la Economía Social y Solidaria: ¿alternativas socioeconómicas para todas?. *CIRIEC-España, revista de economía pública, social y cooperativa*, (102), 123-159.

Verschuur, C., Guérin, I., & Hillenkamp, I. (2021). *Social reproduction, solidarity economy, feminisms and democracy*. Springer International Publishing.

Waring, M., & Steinem, G. (1988). *If women counted: A new feminist economics*. San Francisco: Harper & Row.

World Economic Forum (2022): Global Gender Gap Report, https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2022.pdf

1 ERANSKINA

ARANTZA LASKURAIN

"Emakume izateagatik oztopo asko gainditu behar izan ditut bidean, baina ..."

MONDRAGON taldeko idazkari orokorra.

Kontsumerismoak erakarrita gerturatu zen Eroskira: orduko proiektuan sinisten zuelako eta inguruarekin oso konprometitua zegoen jendea aurkitu zuelako.

Eroskin egin zuen bere ibilbidearen zati handi bat, MONDRAGON taldeko emakumezko lehen idazkari orokorra izatera iritsi zen arte.

inguruan nigan konfiantza izan duen jende asko izan dut, generoa alde batera utzita"

1968

Oñatiko Oinatz Kultura taldeko lehendakaria. Zahor-en hasi lanean

1972

Lagun Aro-n hasi zen lanean "Presataciones SSy Relaciones con SS alorrean

1981

Txantxiko Ikastola kooperatibako lehenengo lehendakaria

1982

Lagun Aro-n Responsable de área de Asistencia Sanitaria, Pensiones y Cotizaciones

1996

Lagun Aro-n Directora del departameto de Asistencia Sanitaria, Pensiones y Cotizaciones

2007

Oñatiko Alkatea 2007-2011 legegintaldian

2023

Arizmendiarrriet aren Lgunak Elkarteko lehendakaria

KOOPERATIBISTA NAIZ:

"Kooperatibek gure herrietako biztanleek duten konpromezu eta parte hartze mailan duen zer esana ukaezina da eta horrek berdintasunean ere eragiten du"

Kooperatiben mugimendua eraldaketa sozialerako proiektu bat da eta ondorioz, kooperatibak beren gizarte-testuinguruetan parte hartzen duten erakundeak dira. Kooperatibak gizartearen parte izanda ere, haien izaera eta konpromisoa arrakala sortzaile izan daitezke eta gizarte-aldaketetan erreferente izatera iritsi.

EMAKUME BEGIETATIK:

"Genero berdintasunean erreferenteak izan beharko genuke"

Kooperatibek marko kontzeptual berritzaile bat eskaintzen dute, non ez den diskriminazioa onartzen. HOrri da kooperatiben apustua, mundua ulertzeko era.

Horrek genero berdintasuna praktikara eramatea ahalbidetzen du, baina kooperatibak anbizio handiagokoak izan beharko ginateke.

"Izan ditudan arduretan emakume kolektiboarekiko erantzukizuna sentitu dut"

AINARA UDAONDO ALBERDI

***"Lidergotza Kooperatiboak,
lidergo sano bat da, besteen
zerbitzura dagoena, eta horrek
ere badauka zerikusia
pertsonak ikuspuntu
emozional batetik
kudeatzearekin "***

Mondragon Unibertsitateko
Humanitate eta Hezkuntza
Zientzien fakultateko ikasle ohia
eta Kooperatibismoan aditua.

13 urte daramazki LANKI Ikasketa
Kooperatiboen Zentroaren
Arduraduna izaten.

KOOPERATIBISTA NAIZ:

"Kooperatiba batean lan egiteak zentzuz lan egiteko aukera ematen dit"

Kooperatiba batean lan egiteak, zentzua ematen dio norberaren bizi propositori, izan ere, kooperatiba batean gizarteari egiten diogun ekarpena argiagoa da.

Diktadura garaian, kooperatibismoa mugimendu eraldatzailea izan zen, demokraziarako espazioa zegoelako beste inon ez bezela.

Zentzu honeta, kooperatibismoak elementu boteretsuak eskaintzen dizkie pertsonari: parte hartzerako espazioa, zerbaiten parte sentitzeko aukera eta erakundeko erabaki inportanteetan erabakimena ematen du.

EMAKUME BEGIETATIK:

"Zaila da ardura postu bat edukitzea gizonez betetako espazioetan"

Kooperatibek pertsona erdigunean jartzen duten kudeaketa ereduak dituzte, baina gaur egun, pertsonari darion beste gai batzuk ere jarri behar dira erdigunean.

Kooperatibak lana, aisia eta zaintza uztartzeko eredu oso egokiak dira baina erreferenteagoak izan beharko ginatezke genero berdinatzeneko gaietan.

"Ezendentzia bat hartzeak ez du suposatzen etenik niretzat maila profesionalean, eta ardura postu bat daukazunean hori gertatzea zaila da beste erakunde batzuetan"

BELEN BALERDI OZAETA

**"Lehen sektoreko
kooperatiba**

**mugimenduan emakume
izatea erronka bat izan da."**

Lehen sektoretik gerturatu zen kooperatiba mugimendura, nekazari kooperatiba batetan hasi baitzen lanean.

2002 urtean "Asociación profesionales Ganaderas" izeneko federazioa kooperatiba bihurtu zuen, SERGAL, S.Coop sortuz.

Abere zerbitzu teknikoak kooperatiban zuzendari lanak egin ondorez, Euskadiko Kooperatiben Goren Kontseiluko Idazkari nagusia da 2017 urtetik.

1996

AGA, S.coop kooperatibara sartu sen eta Kudeatzaile bezela lan egin zuen.

2002

Sergal kooperatibaren sorrera bultzatu zuen

2014

Abere Zerbitzu Teknikoak kooperatibara salto egin zuen eta Zuzendari lanak egin zituan

2017

Euskadiko Kooperatiben Goren Kontseiluko idazkari nagusia

KOOPERATIBISTA NAIZ:

***"Ez da beti erreza izan
langileak kooperatiba
eredura ekartzea"***

"Nekazal sektorean profesionalki ahaltsuak diren emakumeak aurkitu ditut, baina langile-kooperatiba bat sortzeko momentuan atzera bota ziren."

EMAKUME BEGIETATIK:

***"Esparru egokiago bat
eskaintzen die
kooperatibek emakumeei
bere genero ikuspegia
lanean txertatzeko"***

Kooperatibetan profesionalki gaituak dauden emakumeak askoz ahaldunduago eta lagunduago daude beste enpresa motetan baino. Berdintasunaren aldeko neurriak kooperatibetan hobeto ulertzen direla uste dut.

EIDER ETXEBERRIA

***"Kooperatiba bat sortzea erabaki
genuen proiektuaren negozio
eredurako aukera onena izateaz
gain, gure baloreekin bat egiten
zuelako"***

BIZIPOZ kooperatibaren sortzaileetako bat. Bizipozek pertsona nagusientzako programak diseinatzen ditu, pertsona helduen zahartze aktiboa helburu duenak.

2018. urtean Forbes 30 under 30 saria irabazi zuen bere lankide Beatriz Santamariarekin batera.

2015

Bizipoz
proiektuaren
sorrera

2017

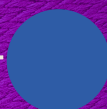
Bizipoz
kooperatiba
txiki gisa sortu

2018

Forbes 30 under
30 saria lortu

2018

Bizipoz irabazi
asmorik gabeko
kooperatibara
eraldatu

KOOPERATIBISTA NAIZ:

***"Pertsonalitate juridikoak
baino gehiago, aurrera
daramatzazun dinamikek eta
filosofiak markatzen du lan
egiteko era"***

Natural bizi du era kooperatiboan lan egitea. Hala ere aitortzen du euren enpresari kooperatiba izaera ematea ez zela beraien lehen aukera.

Ereduak eskaintzen zituen abantailengatik (dirulaguntzak, fiskalitatea...) sortu zuten kooperatiba bat.

Halabaina, orain oso gustora daude egindako hautuarekin. Kooperatiba ereduak eskaintzen baitie beraiek bilatzen zutena (bi bazkideen artean partehartze maila bera...).

Jakitun dira, hala ere, kooperatiba izate honek erronka berrien aurrean jarriko dituela (nola kudeatu hazkunde prozesuan bazkideetza...) eta horiei aurre egiteko formula bila aritu beharko direla.

EMAKUME BEGIETATIK:

***"Langile denok
emakumeak izanagatik,
kontziliatzen desastre bat
gara. BIZIPOZ da nire
haurra."***

Ekintzaile izateko laguntza gehiago daude emakumeontzat eta hortaz baliatu dira kooperatiba sortzeko.

Egunerokotasunean ere neskez osatutako kooperatiba izateak gai ezberdin batzuei arreta eskaintzen diete (rolen kudeaketari beste begirada bat eskaintzea...) eta ikuspuntu ezberdin batetatik, feministagotik, abordatzen dituzte proiektuak.

Beste enpresa batzuetarako lan egitean konturatu izan da beste erakunde batzutan erabakiak hartzeko prozesuak beste era batera kudeatzen direla.

LOURDES IDOIAGA URKIA

***"Herrigintzatik
hurbildu nintzen
kooperatibetara."***

Lagun Aro-n garatu du bere lanbide karrera. Zuzendaritza idazkari lanetan hasi zen, eta berehala, funtzioak zabalduz eta bereganatuz joan zen. Jubilazioa heldu aurretik, Osasun Laguntza, Pentsio eta Kotizazioen Saileko zuzendari lanpostuan ziharduen Lagun Aro-n.

Gaur egun, ere, mugimendu kooperatibistarekin harremanetan jarraitzen du.

1968

Oñatiko Oinatz Kultura taldeko lehendakaria. Zahor-en hasi lanean

1972

Lagun Aro-n hasi zen Gizarte Segurantzako prestazioak eta alorreko harremanak kudeatzen

1981

Oñatiko Txantxiko Ikastola kooperatibako lehenengo lehendakaria

1982

Osasun Laguntza, Pentsio eta Kotizazioen arloko arduraduna Lagun Aro-n

1996

Osasun Laguntza, Pentsio eta Kotizazioen Saileko zuzendaria Lagun Aro-n

2007

Oñatiko Alkatea 2007-2011 legegintaldian

2023

Arizmendarrietaren Lgunak Elkarteko lehendakaria

KOOPERATIBISTA NAIZ:

"Kooperatiba bat, ahots bat": hortaz baliatu behar gara emakumeok gure bidea egiteko

Kooperatiben nortasunean oinarrituz, hauek balore gisa duten partaidetza eremuan sinisten du. Gauzak aldarrikatzeko eta erabakitzeak aukera zuzena bermatzen dute kooperatibek. Hori da kooperatibak beste erakundeetatik ezberdin egiten duena.

EMAKUME BEGIETATIK:

"Emakumeei eskaintzen zaizkigun aukera guztiak hartu behar ditugu"

Kooperatibek emakumeen perfil profesionalak garatzeko aukera gehiago ematen dituzte, beste izaera bateko erakundeak baino. Gainera, une hartan, emakumeak "gastu" bat zirelaren ideia nagusitzen zen, eta kooperatibetan ez gintuzten horrela ikusten.

ROSA LAVÍN IBARRA

***"Kasualitatez iritsi
nintzen
kooperatibara, baina
proiektuak betirako
harrapatu ninduen"***

Kasualitatez aukeratu zituen ekonomia soziala eta enpresa arloko ikasketak, baina erabaki hark modu berezian lotu zuen Rosa Lavín mugimendua kooperatiboarekin.

SSI taldean, zerbitzu sozialak modu integratuan lantzen dituen kooperatiban, egin du bere ibilbide profesionala. Kooperatibaren arlo ekonomiko-finantzarioaren ardura du. Erkideko kontsilu errektorean parte hartu zuen eta, gaur egun, Konfekoop erakundeko lehendakaria da.

Argazkiaren iturria: TU Lankide

1997

Ekonomia Soziala, enpresa kooperatiboak eta sozietate laboralen inguruko graduondokoa ikasi zuen.

1998

SSI taldean lanean hasi zen, arlo finantzarioan.

2008

SII taldeko zuzendari ekonomikoa izendatu zuten.

2013

ERKIDE federazioko kontseilu errektoreko kidea

2015

Konfekoop erakundeko lehendakaria

2023

Ekonomia Sozialeko Emakume Liderrak lan taldeko kidea da.

KOOPERATIBISTA NAIZ:

Kooperatiba ezin da beste enpresa ereduekin alderatu: benetan da desberdina bere egitekoan.

Gure kooperatibaren gakoak honakoak izan dira: alde batetik, kudeaketa kooperatiboa sostengatzen duten partehartzea, jarrera irekia eta gardentasuna. Eta bestetik, lidergo sendoa, barneko promozioak sustatzea eta kontziliazio neurri potenteak.

EMAKUME BEGIETATIK:

"Garapenerako eta gauza berriak egiteko aukera izan dut beti"

Emakumeen lan baldintzak eta zaintza beraren egoera profesionala hobetu nahi zituen emakume batek bultzatutako enpresa batean lan egin du, hasieratik izaera kooperatiboa izan duena. Horren ondorioa izan dira prestakuntzarako aukerak eta zaintza eta kontziliazioa bermatzeko neurriak.

1 ERANSKINA

AUZOLAGUN

**Lana eta familia bizitza bateragarriak izateko
proiektutik abiatuta berdintasuna lortzearen alde
egin dugu**

HISTORIA ETA JARDUERA

1969. urtean 17 emakume ezkonberrik, ezkontzeagatik lan mundua alde batera utzi nahi ez zuten 17 emakumek, sortu zuten Ausolan, Jose Maria Arizmendiarreta apaizaren laguntzarekin.

Testuinguru historiko horretan, emakumeek euren lana eta familia bizitza bateragarriak izateko aukera emango zieten lanpostuak garatzeari ekin zioten, lanaldi partzialean. Hala, egiten zekiten hura egiten hasi ziren, gizartean onartuta egoteaz gainera, ingurunean beharrezkoa eta eskaera handikoa zen egitekoa, gainera: langileentzako sukaldaritza lanak eta instalazioen garbiketa lanak.

Enpresa eratzeko, sozietatearen erabakietan berdintasun baldintzetan parte hartzeko aukera emango zien forma juridikoa hartu zuten: alegia, gaur egun lan elkartuko kooperatiba izenez ezagutzen dena.

Gaur-gaurkoz, bazkideek lan elkartuko kooperatibaren forma juridikoari eutsi diote; horregatik, eurek sortutako aberastasunaren zati bat euren lan zentroak kokatuta dauden ingurunean berrinbertitzeko konpromisoa daukate.

Ekarpena

“Emakumeek euren lana eta familia bizitza bateragarriak izateko aukera emango zieten lanpostuak diseinatu zituzten”

13.000 lagun ari dira enpresan lanean, eta %95 inguru emakumeak dira.

Presentzia dauka estatu osoan: 17 bulego eta 16 sukalde zentral ditu, Espainiako kolektiboentzako sukaldaritzako hirugarren konpainia da, eta kapitalari erreparatuta, erabat nazionala den lehenengoa.

Egunean 260.000 menu baino gehiago zerbitzatzen dituzte ikastetxeetan, enpresetan, ospitaleetan eta egoitzetan.

Estatu mailan 2.200 zentro edo bezero baino gehiago dituzte.

Zuzendaritza Kontseiluko 7 kideetatik 5 emakumeak dira.

230 M€ fakturazioa urtean

EMUN

Berdintasun Planen bitartez emakume eta gizonezkoen berdintasuna lortzen laguntzen dugu.

EMUN: lan munduan euskara sustatzetik, gizarte erronkak kudeatzera

Gai sozialak kudeatzeko aholkularitza eta lankidetzak eskaintzen duen kooperatiba da. 1997. urtean sortua, lan mundua euskaldundu eta inguruko enpresetan erabilera eta presentzia normalizatzeko.

2009. urtetik aurrera bere aholkularitza zerbitzuen dibertsifikazioari ekin zion eta gaur egunean, euskararen, gobernantzaaren, aniztasunaren... alorretan aholkularitza eskaintzeaz gain, genero berdintasunean aholkularik dira.

Genero berdintasunari dagokionean, feminismotik abiatuta, sentsibilizazio proiektuak, berdintasun eta kontziliazio planak eta sexu jazarpen protokoloak lantzen dituzte.

“Emakumeen ahalduntzeak gizarte osoari egiten dio mesede”.

*“Enpresa koherente bat
zan nahi dugu eta inoren
bidelagun izan aurretik,
saiaitu gera gure enpresa
egiteko modua aztertu
eta gu ere gizartearekiko
erantzule izaten”*

*Kontziliazio neurrietan
erreferenteak dira: “52
kontziliazio neurri ditugu: 15
ordaindutako baimen eta
lizantziak dira eta 10ek
legearen gutxienezkoa
hobetzen dute”*

74%

Ardura postuak
betetzen dituztenen
%74a emakumeak
dira, langileen %65a
emakumeak diren
organizazio batean.

Lantaldearen %47,7a
lanaldi murriztuan
ari dira lanean

EROSKI

Emakumeen lan merkaturatzean erreferentziazko kooperatibetako bat da.

Eroski: emakumeak gehiengoa diren enpresa kooperatiboa

Laboral Kutxak, hirurogeiko hamarkadaren amaieran, lurraldeko kontsumo kooperatiben egoera hobetzeko beharra planteatzen hasi zen. Helburua eskualdeko eremuan jardungo zuen kontsumokooperatiba batean biltzea guztiak. Planteamendu horretatik jaio zen "Comerco" 1969an. Urtebete beranduago, 1970ean, sortutako kooperatiba horri Eroski izenara aldatu zitzaion.

Eroski emakumeei lana emateko sortu ez bazen ere, kontsumo kooperatibak enpresa feminizatuak izan dira historikoki. Kontsumoaren ikuspegitik zein plantillaren ikuspegitik, banaketa sektoreko jarduera, batez ere, emakumeena da. Hala ere, ez dago daturik emakumeek Eroskiren jatorrian duten parte hartzeari buruz. Esan beharra dago, 1994. urtetik aurrera lortu ziren lehen datuak, eta argi eta garbi ikusten da banaketa nagusiki emakumeena dela

2005an Berdintasunerako behatoki bat sortu zuen, printzipio hori zaintzeko helburuarekin.

**Eroskik hasieratik emakumeen
lana sustatzearen aldeko
apustua egin zuen 1969an
gizartean ageri ziren topikoetatik
ihesiz:
emakume ezkonduak eta amak
kontratatzuz eta baita adin jakin
bat zuten emakumeak ere.**

*Lan handia dago egiteko,
batez ere
sentsibilizazioari,
integrazioari, kristalezko
sabaiei hausturari,
prestakuntzari eta genero
indarkeriaren arloko
aurrerapenei dagokienez.*

*“Badakigu emakume eta gizonen
arteko berdintasuna gizarte
osoari dagokiola, baina gizarte
horren parte garen heinean,
Eroskin lanean jarraitu nahi dugu,
eta lagundu nahi digutenekin
batera bidea egin.*

81%

*Erantzukizuneko
lanpostuetan emakumeek
presentzia nabaria dute.
Zuzendari Nagusia (Rosa
Carabel) eta Kontseiluko
Errektoreko presidentea
(Leire Muguerza)
emakumeak dira*

*Joan den ekitaldian 1.220
pertsona sartu ziren bazkide
kooperatibista gisa. Horietatik,
10etik 7 emakumeak gara
(76,47%)*

GRUPO SSI

Zaintza eta emakume zaintzaileen lana duintzeko sortu zen kooperatiba.

SSI Taldea: emakume independentearekin eta borrokalariarekin konpromisoa

SSI taldearen hastapenak 1986. urtean kokatzen dira, Bizkaiko Foru Aldundiak eta Caritas erakundeak pertsona helduen etxez-etxeko zaintza antolatzeko helburuarekin jarri zuten proiektuan. Eta proiektu honen erdigunean, emakume bat: Maria Luisa Mendizabal. Eta enpresa eredu zehatz bat: kooperatiba.

Gaur egun 550 langile baino gehiagok osatzen dute enpresa eta lau arlo lantzen dituzte: eskuhartze soziala, enplegurako prestakuntza, ekintzailetza soziala eta zaintzari buruzko berrikuntza.

Genero berdintasunari dagokionean, emakumeen ahalduntzean lan itzela egin dute: alde batetik, lan mota hori ekonomia informaletik ateraz, bestetik, emakumeak eta beraien lana prestakuntza bitartez profesionalizatuz, eta azkenik, lana eta familia uztartzeko irtenbide berritzaileak landuz. .

“Duintasuna bermatu nahi zen: emakumeena, kalitatezko lanaren bitartez; eta zaintza lanena, lanpostuak profesionalizatuz”.

“Zaintza lanak eta emakumeen lana duintzeko ezinbesteko baldintza izan da prestakuntza erdigunean jartzea: emakumeen lana profesionalizatu eta ikustarazi da”.

Zaintza bizitzaren erdigunean jartzeko helburua dute enpresa sortu zenetik, orain dela 35 urte: lanpostuak profesionalizatuz eta etengabeko berrikuntza sustatuz. Horrela, pertsona zaurgarrien bizimodua hobetzeko eta balioa sortzeko ikerketa proiektu integralak bultzatzen dituzte.

97%

Emakumez osatutako kooperatiba da, bai langileetan baita ardura postuetan ere.

375.000 ordu eskaini zaizkio pertsonen helduen eskuhartzea sozialari.